

Tellervo Tulisalo

SUOSTUMUS JA OSALLISUUS AVOHUOLLON SIJOITUKSESSA NUORTEN KOKEMANA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro Gradu-tutkielma
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Tellervo Tulisalo: Suostumus ja osallisuus avohuollon sijoituksessa nuorten kokemana
Pro gradu tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
ohjaajana Jenni-Mari Räsänen
Huhtikuu 2021

Tämän sosiaalityön pro gradu -tutkielma tarkastelee sitä, miten lastensuojelun avohuollon asiakkaina olevat nuoret kokevat suostumuksen ja osallisuuden avohuollon sijoituksesta päätettäessä ja sen aikana. Tutkielma on laadullinen tutkimus ja se sijoittuu lastensuojelua koskevaan tutkimuskenttään. Tutkielmassa on fenomenologishermeneuttinen lähestymistapa. Tutkielmassa ollaan kiinnostuneita yksittäisen nuoren kokemuksista. Tutkielmaan on haastateltu kuusi nuorta, jotka olivat haastatteluhetkellä avohuollon sijoituksella lastensuojeluyksikössä. Haastateltavista oli kolme poikia ja kolme tyttöä ja lapset olivat haastatteluhetkellä 14–17-vuotiaita. Tutkimusaineiston analysoinnissa on käytetty teoriaohjautuvaa sisällönanalyysia. Analyysissa aineisto on jaettu Laura Lundyn kehittämän osallisuusmallia mukaillen teemoihin ilmapiiri suostumuksen ja osallisuuden mahdollistajana, tieto suostumuksen ja osallisuuden tukena, kuuntelijat suostumuksen ja osallisuuden varmistajina sekä nuorten kokemus vaikuttamisesta.

Tutkimustulosten perusteella ilmapiiri on merkittävä asia suostumuksen ja osallisuuden mahdollistajana. Ilmapiiri vaikuttaa siihen, että nuoret uskaltavat tuoda mielipiteitään esille ja kertoa ajatuksistaan. Aikuisilla on ilmapiirin luomisessa tärkeä rooli. Aikuisten ollessa kiinnostuneita nuorten näkemyksistä, nuorille tulee tunne, että heitä on kuultu. Suostumuksen ja osallisuuden tueksi nuoret tarvitsevat tietoa. Tutkimustulosten perusteella nuorilla on monenlaista tietoa suostumuksen perusteena. Sosiaalityöntekijän antama tieto on vain pienessä roolissa. Tieto ja se miten se annetaan on merkityksellistä myös avohuollon sijoituksen aikana. Kun nuoret saavat tietoa elämäänsä liittyvistä asioista, helpottaa se osallistumaan, mikä luo osallisuutta. Kuuntelijoilla on tärkeä rooli suostumuksen ja osallisuuden varmistajina. Tutkimustulosten perusteella lastensuojeluyksikön ohjaajien merkitys oli iso nuorten mielipiteiden kuuntelijoina. Sosiaalityöntekijät tapaavat ja kuuntelevat nuoria päätöksenteon yhteydessä. Tutkimustulosten perusteella nuoret kokevat, että heidän mielipiteitään kuullaan, niillä on merkitystä ja ne vaikuttavat päätöksiin.

Avainsanat: lastensuojelu, avohuollon sijoitus, osallisuus, suostumus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Tellervo Tulisalo: Consent and involvement in outpatient placement as experienced by young people
Master's thesis
Tampere University
Degree Program in Social Work
Supervisor Jenni-Mari Räsänen
April 2021

This Master's Thesis in Social Work examines how young people as child protection in-home services clients experience consent and participation when deciding and during voluntary placement. The thesis is a qualitative study and is placed in the field of research on child protection. The thesis has a phenomenological-hermeneutic approach. The thesis is interested in the experiences of an individual young person. Six young people have been interviewed for the thesis who were on a voluntary placement in the child protection unit at the time of the interview. Three boys and three girls were among the interviewees and the children were 14 and 17 years old at the time of the interview. Theory-guided content analysis has been used in the analysis of research data. In the analysis, the data is divided into themes to paraphrase the participation model developed by Laura Lundy into the themes of an atmosphere as an enabler of consent and participation, information as support for consent and participation, listeners as assurances of consent and participation, and youth experience of influencing.

Based on the findings, the atmosphere is a significant issue as an enabler of consent and inclusion. The atmosphere contributes to young people daring to bring their opinions out and share their thoughts. Adults play an important role in creating an atmosphere. With adults interested in young people's views, there comes a feeling for young people that they have been consulted. To support consent and participation, young people need information. Based on the findings, young people have a wide range of information as a basis for consent. The information provided by a social worker only plays a small role. Knowledge and how it is given is relevant even during the voluntary placement. When young people are informed about issues related to their lives, it makes it easier to participate, thus creating participation. Listeners play an important role as assuring consent and participation. Based on the findings, the importance of child protection unit counselors was big as listeners to young people's opinions. Social workers meet and listen to young people when making decisions. Based on the findings, young people feel that their opinions are heard, they matter and they influence decisions.

Keywords: child protection, voluntary placement, participation, consent

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

1 JOHDANTO.....	5
2 MITÄ ON LASTENSUOJELU?.....	8
2.1 Lastensuojelu Suomessa.....	9
2.2 Lastensuojelun avohuolto.....	11
2.3 Avohuollon sijoitus.....	13
3 SUOSTUMUS JA OSALLISUUS.....	17
3.1 Suostumus.....	17
3.2 Osallisuus.....	23
2.2 Osallisuuden malleja.....	27
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	32
4.1 Tutkimuskysymysten määrittely.....	32
4.2 Aineisto ja aineistonhankinta.....	33
4.3 Tutkimuksen eettisyys.....	35
4.4 Sisällönanalyysi.....	38
5 TUTKIMUSTULOKSET.....	40
5.1 Ilmapiiri suostumuksen ja osallisuuden mahdollistajana.....	40
5.2 Tieto suostumuksen ja osallisuuden tukena.....	47
5.3 Kuuntelijat suostumuksen ja osallisuuden varmistajina.....	49
5.4 Nuorten kokemus vaikuttamisesta.....	50
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	53
LIITTEET.....	62
Liite 1: Esittelykirje ja suostumuslomake nuorille.....	62
Liite 2: esittelykirje ja suostumuslomake huoltajille.....	64
Liite 3: Teemahaastattelun kysymykset.....	66

1 JOHDANTO

Lastensuojelun asiakasmäärät ovat olleet kasvussa jo pitkään. Kymmenen vuoden aikana lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut ja Terveiden ja hyvinvointilaitoksen (myöh. THL) tilaston mukaan vuonna 2019 lastensuojeluilmoituksia tehtiin 156 200. Lastensuojeluilmoitukset lisääntyivät 7 prosenttia (10 320) verrattuna vuoteen 2018. Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 4,3 prosenttia väestön 0–20-vuotiaista vuonna 2019 mikä tarkoittaa 52 858 lasta ja nuorta. Eniten asiakkaina oli 16 - 17- vuotiaita. (THL 2020 12-13, 17.)

Lastensuojelussa toteutetaan lievimmän puuttumisen periaatetta, mikä tarkoittaa sitä, että asiakkaan tilanteessa tarvittavat toimet toteutetaan mahdollisimman vähäisellä puuttumisella ja ne ovat mitoitettu oikein tavoitteisiin ja päämääriin nähden. Ensisijaisesti lastensuojelun asiakkaita pyritään tukemaan avohuollon tukitoimin kotiin päin. Mikäli avohuollon tukitoimet ovat riittämättömiä lapsen tilanteen turvaamiseksi eivätkä ne ole lapsen edun mukaisia, täytyy harkita lapsen sijoittamista avohuollon tukitoimena tai arvioida huostaanoton tarve. Jos tilanne on sellainen, että se uhkaa vakavasti vaarantaa lapsen kasvua ja kehitystä niin täytyy sijoitus tehdä kiireellisenä. Vuonna 2019 aikana kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 18 928 lasta ja nuorta, joista alle 18-vuotiaita oli 86 prosenttia. Sijoitettujen lasten ja nuorten määrä kasvoi 2 prosenttia vuodesta 2018. Vuonna 2019 ensimmäistä kertaa elämässään kodin ulkopuolelle sijoitettiin 4 093 lasta ja nuorta, mikä on 22 prosenttia kaikista vuoden aikana sijoitetuista. Ensimmäinen sijoitus on yleensä sijoitus avohuollon tukitoimena tai kiireellinen sijoitus. (THL 2020, 8.) Suurin osa kodin ulkopuolisista sijoituksista Pohjoismaissa ja Suomessa koskee 13–17-vuotiaita nuoria. Siten sijoitusta voidaan pitää suurelta osin teini-ikäisten ilmiönä. Kaikissa Pohjoismaissa tämän ikäryhmän nuoret edustavat 50 - 60% kaikista sijoituksista. Tämä tarkoittaa, että lapset sijoitetaan kodin ulkopuolelle myöhemmin murrosikäisenä kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa valtava määrä sijoitetuista lapsista on alle viiden vuoden ikäisiä. (Pösö ym. 2014, 481.)

Lastensuojelulaissa kaikki alle 18-vuotiaat määritellään lapsiksi ja nuoruus sanana ei juurikaan nouse esille lastensuojeluun liittyvissä tutkimuksissa ja raporteissa. Kehityspsykologiassa ja nuorisopsykiatrian piirissä nuoruuden katsotaan alkavan noin 12 ikävuoden jälkeen (ks. mm. Nurmi 2014). Usein lastensuojelun tilastoinnissa ja monissa hankkeissa nuoruus katsotaan

usein alkavaksi 12-vuotiaana. Lastensuojelussa huomioidaan käytännössä lapsia ja nuoria eri tavoin iän mukaan. Jaottelun ja lapselle kuuluvien oikeuksien perusteena lastensuojelussa on käsitys lasten ikävaiheittaisesta kehityksestä. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 165.) Tutkimukseni kohteena on 13 – 17 -vuotiaat, jotka itse kokevat itsensä enemmän nuorina kuin lapsina. Tämän vuoksi käytän tutkimuksessani sanaa nuori, koska se kuvaa haastateltavien ikävaihetta parhaiten.

Tutkielmassani haluan perehtyä nuorten kokemukseen avohuollon sijoituksessa olemisesta ja siihen liittyvästä osallisuudesta ja suostumuksesta. Kiinnostus aiheeseen on noussut työskennellessäni lastensuojelun avohuollossa. Työssäni olen huomannut nuorten lisääntyvän määrän asiakkaina ja myös tarve kodin ulkopuolisille sijoituksille on koko ajan kasvanut. Tutkimustehtävä nousi käytännön työssä tekemistäni havainnoista, joiden vuoksi olen pohtinut esimerkiksi nuorten suostumusta avohuollon sijoitukseen. Onko se aina nuoren todellinen suostumus vai onko joissakin tilanteissa kyseessä enemmänkin suopuminen ajatukseen? Onko kyse näennäisestä mahdollisuudesta vaikuttaa tai onko nuorta johdateltu suostumaan? Miksi nuori suostuisi avohuollon sijoitukseen, jossa hänelle asetettaisiin ehkä tiukemmat rajat kuin kotona? Näistä pohdinnoista heräsi halu tutkia asiaa ja kuulla nuorten mielipiteitä ja kokemuksia.

Julkista keskustelua sijoituksista on käyty jo pitkään, mutta pääsääntöisesti keskustelu painottuu huostaanotettuihin lapsiin ja nuoriin. Keskustelu on painottunut nimenomaan lasten ja nuorten hyvinvointiin sijaishuollossa. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksella on meneillään Kysy ja kuuntele-hanke (2019 - 2021), jonka tarkoituksena on tutkia sijoitettujen lasten ja nuorten kokemuksia, kohtelua ja hyvinvointia. Tutkimuksen kohteena ovat sosiaalityön ammatilliset käytännöt sekä perhehoitoon, ammatilliseen perhehoitoon ja laitoshoitoon sijoitetut lapset. Hankkeen tutkimus koskee kaikkia vähintään kolme kuukautta sijoitettuna olleita lapsia, yhtä lailla huostassa olevia, avohuollon tukitoimena ja kiireellisesti sijoitettuja lapsia. Hankkeen tavoitteena on tutkimuksen avulla luoda valtakunnallisesti kattava kuva sijaishuollon kentästä ja sijoitettujen lasten hyvinvoinnista. Hanke kattaa yli kolmanneksen kaikista sijoitetuista lapsista Suomessa. (THL 2021.)

Tässä tutkielmassa aiheena on nuorten kokemus osallisuudesta ja suostumuksesta avohuollon sijoituksessa. Tutkimuskysymyksenä on miten, nuori kokee osallisuuden ja suostumuksen avohuollon sijoituksessa? Tutkimuksen orientaatio on fenomenologis-hermeneuttinen ja siinä

ollaan kiinnostuneita nimenomaan yksittäisen nuoren kokemuksesta. Tutkimusta varten on haastateltu kuutta lastensuojeluyksikössä avohuollon sijoituksessa olevaa 14 – 17 -vuotiasta nuorta. Aineiston analyysimenetelmänä on teoriaohjautuva sisällönanalyysi, jossa analyysissa on vuorotellut teoria ja aineisto.

Tutkielma etenee siten, että alussa käsittelen tutkielman kannalta tärkeitä käsitteitä. Ensimmäisessä teorialuvussa tarkastelen lastensuojelua, lastensuojelun avohuoltoa ja avohuollon sijoitusta. Toisessa teorialuvussa perehdyn osallisuuteen ja suostumukseen. Teorialukujen jälkeen esittelen luvussa neljä tutkimuksen taustaa, aineistoa ja tutkimusmenetelmää. Viidennessä luvussa käsitellään tutkimustuloksia, jonka jälkeen pohdin tutkimuksesta saatuja johtopäätöksiä.

2 MITÄ ON LASTENSUOJELU?

Tutkimukseni kannalta keskeisiä käsitteitä ovat lastensuojelun avohuolto ja avohuollon sijoitus. Ennen kuin voin niitä lähteä avaamaan, täytyy avata lastensuojelun käsitettä ja lastensuojelujärjestelmää.

Kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa on kehitetty jonkinlainen lastensuojelujärjestelmä. Nämä yhteiskunnat tunnistavat lapsen oikeuden vähimmäishoitoon sekä suojeluun hyväksikäytöltä ja laiminlyönneiltä. Samaan aikaan perheiden yksityisyys ja yksilön oikeudet ovat niin arvostettuja, että lastensuojelun työntekijät joutuvat tasapainottelemaan perheenjäsenten oikeuksien välillä. Kaikkien lastensuojelujärjestelmien nykyinen muoto on jokaisen valtion kulttuurin ja historian tulosta. Lastensuojelujärjestelmä on myös ymmärrettävä suhteessa valtion suhtautumiseen perheisiin ja lapsiin yleisemmin ja minkä tyyppistä apua valtiot tarjoavat kaikille vanhemmille lasten hoidossa. (Munro 2008, 1, 29.)

Burns ja kumppanit (2016) luokittelevat lastensuojelujärjestelmät kahteen tyyppiin; riskiorientoituneisiin ja palveluorientoituneisiin järjestelmiin. Suurimmat erot näiden järjestelmien välillä löytyvät niiden taustalla olevasta ideologiasta ja tavasta, jolla he kohtaavat vaarassa olevia lapsia. Riskisuuntautuneessa järjestelmässä on suhteellisen korkea kynnys interventioon ja keskitytään lasten terveydelle ja turvallisuudelle aiheutuvien vakavien riskien lieventämiseen. Yhdysvallat on tyypillinen esimerkki tästä lähestymistavasta. Riskisuuntautuneiden järjestelmien tavoitteena ei ole tarjota palveluja mahdollisten haittojen estämiseksi vaan puuttua asiaan, kun lapselle on vakava riski vahingoittua. (Burns, Pösö & Skivenes 2016 A, 5-6.)

Palvelukeskeisissä järjestelmissä pyritään edistämään lapsien hyvinvointia ja lieventämään vakavia riskejä painottaen vahinkojen ehkäisemistä. Siksi lapsille ja perheille tarjotaan varhaisen puuttumisen palveluita, joilla pyritään estämään vakavammat ongelmat ja kodin ulkopuoliset sijoitukset. Palvelukeskeiset järjestelmät tarjoavat palveluja perheille ja perustuvat kuntouttavaan terapeutiseen näkemykseen, jossa ihmisillä on mahdollisuus tarkistaa ja parantaa elämäntyyliään ja käyttäytymistään. Näiden järjestelmien interventiokynnys on matala. Tavoitteet ja motivaatio ovat siis erilaiset kuin riskisuuntautuneessa järjestelmässä, koska toimet ovat periaatteessa väliaikainen keino tukea perhettä. Norja, Ruotsi ja Suomi ovat tyypillisiä palvelukeskeisiä järjestelmiä. (Burns ym. 2016 A, 5-6.)

Pohjoismaat ovat 1980-luvulta lähtien korostaneet ennaltaehkäiseviä palveluita lastensuojelussa ja tekevät niin edelleen. Palvelujen tarjonta vaihtelee maittain ja kunnittain ja se on myös muuttunut ajan myötä, mutta silti se heijastaa kiinteää ajatusta perheen säilyttämisestä ja perheestä kokonaisuutena. Kotiinpäin toteutettavien tukitoimien lisäksi lapsensuojelujärjestelmän lapsilla ja perheillä on oikeus yleispalveluihin ja etuuksiin, jotka ovat kaikkien hyvinvointivaltion lapsiperheiden käytettävissä. (Pösö ym. 2014, 478-479.)

2.1 Lastensuojelu Suomessa

Lastensuojelun tehtävä on lapsen kehityksen ja kasvun turvaamista ja niitä uhkaavien ja vaarantavien tekijöiden poistamista. Lastensuojelua Suomessa ohjaa Lastensuojelulaki (417/2007), jonka ”tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun”. Lastensuojeluun liittyy laajempi hyvinvointipolitiikka ja monen tasoiset toimet. Laissa korostetaan myös sitä, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen, seuraaminen ja kehittäminen on laajasti koko yhteiskunnan tehtävä. Monilla yhteiskunnallisilla päätöksillä kuten liikenneratkaistuilla, alkoholi-politiikalla tai vanhempien työssäkäyntiin liittyvillä ratkaistuilla, on vaikutus lapsiin. Ne voivat tukea tai kaventaa lasten mahdollisuuksia hyvään elämään. (Bardy 2009, 41; Taskinen 2010, 15-19; Lastensuojelun käsikirja 2021.) Lapsen hyvinvoinnista ja kasvatuksesta vastuu on vanhemmilla ja huoltajilla. Perustuslain (713/1999) ja sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan yhteiskunnan velvollisuus on tukea vanhempia tässä tehtävässä. Lapsen edun näkökulmasta tarkasteltuna vanhempien ja huoltajien tukeminen heidän kasvatustehtävässään on aina tärkeää. Yhteiskunnan velvollisuus on varmistaa, että vanhemmilla on riittävät edellytykset, niin aineelliset kuin tiedolliset, hoitaa tehtävänsä ja tarjota perheelle apua riittävän varhain. Vanhemmuuden toteutumisen ja tukemisen tavat tulee arvioida aina tapauskohtaisesti. (Hämäläinen 2011, 57; Heinonen 2016, 255; Lastensuojelun käsikirja 2021.)

Lastensuojelussa joudutaan punnitsemaan lapsen oikeuksia suhteessa vanhempien oikeuksiin. Vaakakupissa ovat lapsen edun periaate sekä yksityiselämän ja perhe-elämän suojan periaatteet, jotka molemmat ovat tärkeitä ihmisoikeuskysymyksiä. Lapsen etu on keskeinen päätösten perusta lastensuojelussa. Lasten kaltoinkohteluun täytyy puuttua, vaikka perheen

yksityisyyttä ja vanhempien ensisijaista vastuuta on kunnioitettava. Lastensuojelussa pyritään aina hyvään yhteistyöhön lasten vanhempien ja huoltajien kanssa, mutta lastensuojelussa erityistä on se, että tarvittaessa lasta täytyy suojella silloinkin, kun lapsi tai vanhemmat vastustavat sitä. (Bardy 2009; Taskinen 2010, 24-25.) Hämäläisen (2011, 55) mukaan perheen tilanteeseen puuttumista voidaan perustella monella tavalla. Lapsella on oikeus saada suojelua, kasvatusta ja huolenpitoa, perheellä on oikeus saada tukea kasvatustehtävän hoitamiseen sekä yhteiskunnalla on oikeus suojella itseään lasten kaltoinkohtelun ja huonon hoidon aiheuttamilta yhteiskunnallisilta seurauksilta. Konkreettisen avun ja tuen järjestäminen on lastensuojelun ytimessä ja lastensuojelu on hyvin pitkälti käytännöllistä työtä. Lastensuojelussa työskennellään kuitenkin myös tunteiden kanssa ja haetaan luottamusta. Lastensuojelussa työskennellään erilaisissa suhdeverkostoissa, kun rakennetaan yhteyksiä lapsen ja perheen ympärillä olevien palvelujen ja ammattilaisten välille sekä perheen lähiverkoston. Parhaimmillaan väliintulo voi katkaista sukupolvien yli ulottuvan kierteen. (Bardy 2009, 42; Heino 2009, 73; Taskinen 2010, 22.)

Lastensuojelun palvelujärjestelmä on laaja kokonaisuus. Lastensuojelulaissa (417/2007 3§) puhutaan erikseen ehkäisevästä lastensuojelusta. Ehkäisevän lastensuojelun keskeisenä tavoitteena on vähentää korjaavien palvelujen tarvetta ja siten lastensuojelun asiakkuuksia. Lastensuojelun ehkäisevä työ on periaate, joka läpäisee kaiken lapsille ja nuorille tarkoitetun toiminnan. Sen tarkoitus on ehkäistä ongelmia ja estää niiden syvenemistä, poistaa riskejä ja avata mahdollisuuksia. Ehkäisevää lastensuojelua on erityinen tuki, jota annetaan päivähoidossa, opetuksessa, nuorisotyössä sekä äitiys- ja lastenneuvolassa ja muussa terveydenhuollossa silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Viranomaisten tehtävänä on antaa vanhemmille riittävästi tietoa niistä keinoista, tavoista, mahdollisuuksista ja palveluista, joita vanhemmuuden tukemiseksi on saatavilla. (Heino 2009, 72; Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 182-183; Heinonen 2016, 255.)

Lastensuojelun tarve on viime vuosien ajan ollut jatkuvassa kasvussa. Peruspalvelujen toimintamahdollisuuksien kaventuminen näkyy erityisesti siinä, että vanhempien kasvatuksen ja arjesta selviytymisen tueksi tarkoitettuja palveluja ei ole aina saatavilla tai että näiden palvelujen saamista joutuu jonottamaan pitkään. Kuntien on ollut erityisen vaikeaa järjestää lapsille, nuorille ja perheille riittävästi kotipalvelua, kasvatus- ja perheneuvolan tukea, päivähoidossa tai koulussa tarvittavaa yksilöllisesti räätälöityä varhaista tukea sekä psykiatrista tutkimusta,

hoitoa tai kuntoutusta. (Heinonen 2016, 254.) Vastuu lasten ja perheiden hyvinvoinnista ja ongelmien varhaisesta tunnistamisesta, on kaikilla lasten ja perheiden kanssa työskentelevillä tahoilla. Jos lapsen tai nuoren hyvinvoinnista herää huoli niin täytyy ottaa yhteys lastensuojeluviranomaiseen tekemällä esimerkiksi lastensuojeluilmoitus, jotta lastensuojelun tarve on mahdollista selvittää. Jos lapsesta ei pidetä riittävästi huolta ja kasvuolot tai lapsen oma käytös ja toiminta vaarantavat tai uhkaavat vaarantaa lapsen terveyden ja kehityksen, niin yhteiskunnalla eli lastensuojeluviranomaisella on velvollisuus puuttua tilanteeseen. (Taskinen 2010, 24-25; Lastensuojelunkäsikirja 2021.)

2.2 Lastensuojelun avohuolto

Lastensuojelun asiakkuuden tarve kertoo siitä, että lasta ja perhettä ole voitu auttaa riittävästi peruspalvelujen kautta ja heidän on nähty tarvitsevan lastensuojelun sosiaalityötä ja avohuollon tukitoimia. Asiakkuus lastensuojelussa alkaa lastensuojeluilmoituksen tai yhteydenotto-pyyntöä jälkeen, kun arvioidaan lastensuojelun tarve. Lastensuojelutarve voi syntyä tavallisista elämäntilanteista. Perhettä voi rasittaa monenlaiset pienetkin muutokset, kuten esimerkiksi työpaikan, asuinpaikan, koulujen ja päiväkotipaikan muutos tai parisuhteissa, lapsuudessa ja vanhemmuudessa tapahtuneet muutokset. Tällaiset muutokset voivat tehdä lapsen arjesta turvatonta. Myös tilapäinen uupumus tai yllättävät kriisit voivat vaikuttaa perheen tilanteeseen lyhytkestoisesti. Hyvin tavallisia syitä lastensuojelun asiakkuudelle ovat myös vanhempien tai lasten ja nuorten mielenterveys-, päihde-, vuorovaikutus- ja tunne-elämän ongelmat sekä lasten ja nuorten vaikeudet koulunkäynnissä. (Heino 2009, 53; Kananoja ym. 2011, 173; Rätty 2015, 313; Pösö & Huhtanen 2016, 2; Lastensuojelun käsikirja 2021.)

Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun sisältyy asiakassuunnitelman laatiminen, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto. Lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta valtaosa toteutuu avohuollon tukitoimilla, joiden tarkoituksena on tukea ja vahvistaa lapsen myönteistä kehitystä sekä vanhempien mahdollisuuksia kasvatustehtävässä. Avohuollon tukitoimista sovitaan ja niitä suunnitellaan yhdessä lapsen ja perheen kanssa. (Heino 2009, 73; Kananoja ym. 2011, 191; Lastensuojelun käsikirja 2021.) Avohuollon tukitoimista on lastensuojelulaissa luettelo, jota ei ole

tarkoitettu kuitenkin kuvaamaan kaikkia mahdollisia tukitoimia. Käytännössä avohuollon tukitoimet vaihtelevat suuresti lapsen ja perheen ongelmien mukaan, mutta myös kunnan palvelujen ja resurssien mukaan. Lastensuojelulaissa on määritelty, mitkä palvelut ja tukitoimet kunnan käytettävissä pitää vähintään olla. Asiakassuunnitelman merkitys korostuu, sillä se on väline suunnitella ja arvioida mitä juuri tämä lapsi tai perhe tarvitsee. Pyrkimyksenä ei ole toteuttaa mahdollisimman montaa tukimuotoa, vaan arvioida kulloinkin toteutettavan avun ja tukimuotojen hyötyä. Ratkaisevinta arvioinnissa on, hyötyvätkö lapsi ja perhe annetusta avusta. Tukimuotoja täytyy tarvittaessa muokata niin, että perhe kokee saavansa niistä apua, mutta ne ovat lapsen edun mukaisia ja turvaavat lapsen hyvinvointia. (Taskinen 2010, 71; Kananoja ym. 2011, 194; Lastensuojelun käsikirja 2021.)

Tavoitteet ja niiden toteutumisen seuranta ovat olennainen osa lastensuojelun asiakastyötä ja niiden tulee olla kirjattuna asiakassuunnitelmaan. Sekä asiakkaan ja perheen että työntekijän oikeusturvan näkökulmasta asiakassuunnitelma on tärkeä asiakirja. Se perustelee kaikille osallisille, lastensuojelun ja tukitoimien tarpeen. Asiakassuunnitelma antaa lapselle ja perheelle siitä mihin ja millaisin keinoin muutokseen pyritään, mitä heiltä odotetaan ja millaista apua ja tukea heille tarjotaan. Asiakassuunnitelman kautta heillä on myös tieto siitä, mikä on muiden viranomaisten rooli ja tehtävä heidän elämäntilanteensa muuttamisessa. Myös eriävät näkemykset esimerkiksi tuen tarpeesta ja tukitoimista kirjataan asiakassuunnitelmaan. Lapselle täytyy antaa tietoa asioista tavalla, joka vastaa hänen ikäänsä ja kehitystasoaan. Lapsella täytyy olla mahdollisuus esittää mielipiteensä ja toiveensa ja niihin pitää kiinnittää erityistä huomiota. Avohuoltoa toteutettaessa lastensuojelun työntekijän täytyy tavata lasta lastensuojelulain sanoin ”riittävän usein”. Lapsen tapaamiset suunnitellaan asiakassuunnitelmaan ja niistä keskustellaan vanhempien kanssa. Lasta voidaan tarvittaessa tavata myös ilman huoltajan suostumusta. (Lastensuojelulaki 5§ ja 29§; Taskinen 2010, 70; Kananoja ym. 2011, 194 – 195; Lastensuojelun käsikirja 2021.)

Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun kuuluvat myös kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. Kiireellinen sijoitus voidaan tehdä, jos lapsi on välittömässä vaarassa ja ei ole muita mahdollisuuksia lapsen tilanteen turvaamiseksi. Lastensuojelulain 40 pykälässä on mainittu syyt, joiden vuoksi kiireellinen sijoitus voidaan tehdä. Siihen liittyy aina välitön uhka tai vaara ja se pitää perustella selkeästi päätökseen. Jos avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä ja niillä ei voida riittävästi auttaa lasta ja tarvittavaa muutosta

ei perheessä tapahdu, on harkittava huostaanottoa. Kun laissa määritellyt edellytykset täyttyvät, on huostaanottoon ryhdyttävä. Huostaanotto tarkoittaa lapsen sijoittamista sijaishuoltoon, jolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan toteuttaa laitoksessa tai perheessä, joka voi olla myös lapsen sukulaisperhe. Lapsen sijaishuoltoa ei ole tarkoitettu pysyväksi, vaan viranomaisilla on velvollisuus tukea vanhempia niin, että he kykenisivät itse huolehtia lapsestaan. Jälkihuollon tarkoitus on helpottaa lapsen tai nuoren kotiutumista tai itsenäistymistä sijoituksen jälkeen. Lapsi tai nuori voi olla pitkään erityisen tuen tarpeessa sijoituksen jälkeen ja tätä tukea tarjotaan jälkihuoltona. Jälkihuolto-oikeus syntyy huostaanoton päättyessä sekä vähintään 6 kuukauden yhtäjaksoisen avohuollon sijoituksen perusteella. Jälkihuollon järjestää se kunta, joka on ollut vastuussa sijaishuollon järjestämisestä. (Räty 2015, 343, 359, 606-607; Lastensuojelun käsikirja 2021.)

2.3 Avohuollon sijoitus

Yksi avohuollon tukitoimista on avohuollon sijoitus. Lähtökohtana on koko perheen kuntoutuminen, jolloin lapsi sijoitetaan vanhempien kanssa. Yleisesti puhutaan laitosperekuntoutuksesta, joka on kodin ulkopuolella tapahtuva kuntouttava jakso. Jakson tarkoituksena on arvioida lapsen ja perheen tuen tarvetta. Tarvittaessa lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena myös yksin. Avohuollon tukitoimenpiteenä tehtävän sijoituksen edellytyksenä on, että se toteutetaan yhteistyössä kaikkien osapuolten kanssa eli siihen vaaditaan suostumus vanhemmilta ja yli 12 -vuotiaalta lapselta. Avohuollon sijoituksessa on kyse rajallisesta lyhyestä ajasta, joka on kirjattu asiakassuunnitelmaan. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen edellytyksenä on aina se, että valittu sijaishuoltopaikka pystyy vastaamaan lapsen ja perheen yksilöllisiin tuen tarpeisiin. Avohuollon sijoituksen merkitys ja tarve tulisi arvioida kolmen kuukauden välein. Päätöksen avohuollon sijoituksesta tekee sosiaalityöntekijä. (Heinonen 2016, 255; Kana-noja ym. 2011, 193; Pösö & Huhtanen 2016, 3.)

Avohuollon tukitoimena tehdyn sijoitus suunnitellaan etukäteen. Suunnitelmaan kirjataan, miten jaksoa arvioidaan vanhempien tai huoltajien ja lapsen kanssa. Lastensuojelulain mukaan lasta ei saa toistuvasti sijoittaa avohuollon tukitoimena, ellei hänen tilanteensa sitä selkeästi vaadi. Avohuollon sijoituksen aikana päätösvalta lapsen asioissa pysyy huoltajilla.

Vanhemmilla ja huoltajilla on oikeus päättää muun muassa siitä, miten lapsen yhteydenpito ja tapaamiset järjestetään ja toteutetaan sijoituksen aikana. Ratkaisun avohuollon tukitoimena sijoittamisesta voi kuitenkin tehdä yksin se huoltaja, jonka luona lapsi asuu ennen sijoitusta tai sen aikana. Mikäli huoltaja tai lapsi peruuttaa suostumuksensa tai kieltää avohuollon tukitoimien jatkamisen on avohuollon tukitoimet heti lakkautettava ja lapsi kotiutettava. Sijoitus avohuollon tukitoimena ei voi olla syy jättää huostaanotto tekemättä. Mikäli edellytykset huostaanotolle ovat olemassa, on sitä ryhdyttävä valmistelemaan. (Kananaja ym. 2011, 193; Rätty 2015, 331, 333.)

Avohuollon sijoituksen kestolle ei ole varsinaisesti asetettu enimmäismääräaika. Sijoituksen kestoa kuitenkin rajoittaa se, että on aina määriteltävä paitsi sijoituksen tavoitteet ja arvioitu kesto. Sijoituksen jatkamisen edellytykset kuten esimerkiksi osapuolten suostumus jatkamiseen sekä vaihtoehdot sijoitukselle on arvioitava viimeistään kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun sijoitus on alkanut. Jos vanhemman ja lapsen kanssa päädytään sijoituksen jatkamiseen, niin arviointi täytyy tehdä uudelleen viimeistään kolmen kuukauden kuluttua. Arvioinnin yhteydessä on selvitettävä myös huostaanoton tarve sekä mitä muita keinoja on lapsen tilanteen parantamiseksi ja avun järjestämiseksi. Avohuollon sijoitus voidaan järjestää myös pidempiaikaisena, mikäli on kyse hyvin lähellä 18 vuotta täyttävästä lapsesta ja hän itse suostuu avohuollon tukitoimiin. Edellytyksenä on, että tällainen sijoitus turvaa asiassa lapsen edun toteutumisen. Sijoituksen keston aikana on kuitenkin sijoituksen tarvetta arvioitava aina kolmen kuukauden välein. Pidempiaikaiseen vähintään 6 kuukauden yhtäjaksoiseen avohuollon sijoitukseen liittyy kunnan velvollisuus järjestää lapselle jälkihuoltoa lastensuojelulain 75§:n mukaisesti. (Kananaja ym. 2011, 193; Rätty 2015, 340; Lastensuojelun käsikirja 2021.)

Avohuollon sijoitusta ei samalla tavalla toteutettuna ole muualla kuin Suomessa. Burns, Pösö & Skivenes (2016 B) ovat analysoineet kirjassaan seitsemän Euroopan maan ja Yhdysvaltojen Massachusettsin osavaltion sijoituksiin liittyvää päätöksen tekoa. Euroopan maita tutkimuksessa olivat Pohjoismaista Suomi, Norja ja Ruotsi, Saksa, Sveitsi, Englanti ja Irlanti. Kirjassa tarkasteltiin näissä maissa esiintyviä kolmenlaisia sijoituksia, joita olivat kiireellinen sijoitus (emergency removal), vapaaehtoinen sijoitus (voluntary removal) ja vastentahtoinen sijoitus (involuntary removal). Hestbaekin, Höjerin, Pösön ja Skivenesin (2019, 2) artikkelin mukaan Pohjoismaista myös Tanskassa on nämä sijoitustavat käytössä.

Vapaaehtoisissa sijoituksissa, kuten avohuollon sijoituksessa Suomessa, vanhemmat ja joissakin tapauksissa lapset suostuvat sijoitukseen, mutta voivat missä tahansa vaiheessa peruuttaa suostumuksensa (Burns ym. 2016 B, 7; Hestbaek ym. 2019,2). Eroja on siinä missä määrin ja minkä ikäinen lapsi voi osallistua päätöksentekoon. Suomessa kaksitoista vuotta täyttänyt, Norjassa ja Ruotsissa viisitoista vuotta täyttänyt ja Englannissa kuusitoista vuotta täyttänyt lapsi voi olla päätöksenteon täysivaltainen osapuoli ja ilmaista mielipiteensä ja suostumuksensa. (Burns ym. 2016 B, 21.)

Burns ym. (2016B) kuvaavat, että yleensä nämä vapaaehtoiset sijoitukset ovat lyhytaikaisia ja otetaan käyttöön perheen tueksi ja monesti aloitteen sijoitukselle tekevät vanhemmat. Vapaaehtoisissa prosesseissa koetaan olevan vähemmän vastakkainasettelua, yhteistyömahdollisuudet ovat suuremmat, mukana on mahdollisesti vähemmän ihmisiä ja vapaaehtoiset järjestelmät voivat tukea ja vähentää vanhempien stressiä heidän elämänsä vaikeina aikoina. Lapsille vapaaehtoinen sijoitus voi tarjota kaivattua lepoa perheen ja jokapäiväisen ympäristön ongelmista sekä mahdollisuuden löytää uusia tukiverkkoja. (Burns ym. 2016 B, 3, 22.)

Burns ja kumppanit (2016B) nostavat näissä vapaaehtoisissa sijoituksissa myös ongelmia. Siitä, miten lapset ja perheet kokevat tämältyyppisen vapaaehtoisen sijoittamisen ei ole juurikaan tietoa tai esimerkiksi siitä onko lapsilla ja vanhemmilla riittävästi tietoa heidän oikeuksistaan ja sijoituksen kestosta tai kokevatko lapset turvattomuutta sijoituksen aikana. Burns ym. nostavat esiin myös sen, ettei tiedetä korvaavatko vapaaehtoiset sijoitukset joissain tilanteissa sellaiset sijoitukset, joista tuomioistuimen olisi pitänyt päättää. (Burns ym. 2016 B, 3.) Burns ja kumppaneiden (2016B) mukaan huolta on siitä, että nämä vapaaehtoiset sijoitukset eivät välttämättä ole niin vapaaehtoisia kuin niiden pitäisi olla ja että vallan ja harkintavallan väärinkäytössä on harmaa alue, jota lainsäätäjät eivät ehkä ole tarkoittaneet. Olennaiset perusteet moitteettomalle ja lailliselle vapaaehtoiselle sijoitukselle on, että vanhemmat ja lapset ovat hyvin tietoisia siitä, mihin he lähtevät, kun he antavat suostumuksensa vapaaehtoiseen sijoittamiseen. Näihin sijoituksiin voi sisältyä joitain "pehmeän" pakottamisen elementtejä, koska tukevan, vapaaehtoisen sijoituksen kieltäminen voidaan tulkita vanhemman puutteeksi sitoutumisesta muutokseen. On myös tilanteita, joissa on tehty valmiiksi suunnitelma vastentahtoisesta sijoituksesta, mikäli vapaaehtoinen sijoitus hylätään. Tällaisessa tilanteessa vanhempiensa luona asuvan lapsen ei nähdä olevan turvassa. Missä määrin - näennäisesti lasten

edun mukaisesti - jotkut vanhemmat "pakotetaan" pehmeästi "vapaaehtoiseen" sijoitukseen, on epäselvää, koska empiiristä tutkimusta näistä vapaaehtoisista prosesseista juurikaan ei ole. Monissa maissa on määritetty myös käytäntöjä, joiden mukaan lastensuojeluvirastot jatkavat sijoitusta, mikäli huolenaiheet lapsen tilanteesta jatkuvat. Näihin voi sisältyä valtion hyvinvointiviraston / nuorisotoimiston hakemus tuomioistuimelle tai tuomioistuimen kaltaiselle elimelle. (Burns ym. 2016 B, 2-3, 7, 22.)

3 SUOSTUMUS JA OSALLISUUS

Lastensuojelun toiminta ja päätöksenteko perustuu lapsen edun periaatteeseen. Lapsen etu on vaikea ja moniselitteinen käsite. Lapsen etua määritellään YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa. Skivenes ja Sordal (2018) ovat tutkimuksessaan huomanneet, että tutkimuksen kohteena olleissa maissa, jotka kaikki ovat allekirjoittaneet lastenoikeuksien sopimuksen, lapsen etu tulkitaan hyvin monella tavalla riippuen muun muassa kulttuurista.

Yhtenä osana lapsen etua on oikeus osallisuuteen. Osallisuus on yhtä monimuotoinen ja laaja käsite kuin lapsen etu. Osallisuutta ovat tutkineet monet tieteen alat. Tässä tutkielmassani pyrin keskittymään lastensuojelun päätöksentekoon liittyvään osallisuuteen. Suostumus on osa osallisuutta lastensuojelun päätöksenteossa. Se nousee esiin erityisesti huostaanoton yhteydessä. Tampereen yliopistossa on ollut vuosina 2018 – 2021 Suomen akatemian rahoittama hanke *Suostumus ja vastustus lastensuojelun päätöksenteossa*, jossa on tutkittu suostumukseen perustuvaa huostaanottoa ja sitä voiko huostaanottoon suostua. Hanketta johti professori ja tutkija Tarja Pösö. Tutkimukseen liittyvässä artikkelissaan Enroos, Korpinen ja Pösö (2021) tutkivat suostumuksen käsitettä lapsen hyvinvointia koskevan päätöksenteon yhteydessä ja Huhtanen (2020) pohtii oikeudellisesta näkökulmasta sitä voiko huostaanottoon suostua. Huhtasen mukaan huostaanotto rajoittaa aina ihmisoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta ja niiden rajoittamiseen suostuminen ei pitäisi olla mahdollista. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet kuten avohuollon sijoitus perustuvat vapaaehtoisuuteen ja niiden toteuttamiseen tarvitaan lapsen ja perheen suostumus. Tämän vuoksi tässä osiossa perehdyn osallisuuden ja suostumuksen käsitteisiin.

3.1 Suostumus

Lastensuojelun avohuollossa tarjottavat tukimuodot perustuvat vapaaehtoisuuteen ja esimerkiksi avohuollon sijoitusta ei voida tehdä ilman että 12 vuotta täyttänyt lapsi ja vanhemmat siihen suostuvat. Suomalaisessa lastensuojelussa suostumuksesta puhutaan erityisesti huostaanottoon liittyen. Huostaanotto voidaan tehdä suostumukseen perustuvana tai vastentahotoisena. Ero niiden välillä liittyy siihen, tehdäänkö huostaanottopäätös viranhaltijapäätöksenä

vai tekeekö päätöksen hallinto-oikeus. Suostumukseen perustuvaa huostaanottoa ei ole paljon tutkittu ennen Tampereen yliopistossa toteutettua hanketta. Lastensuojelun kirjallisuudessa ja tutkimuksissa on käsitelty enemmän pakkokeinoja ja vastentahtoisia asiakkaita kuin vapaaehtoispalveluja, joissa asiakkaiden suostumuksella on tärkeä rooli (Huhtanen 2020, 301; Enroos ym. 2021, 2.)

Oxfordin englanninkielisessä sanakirjassa sanalla suostumus (consent) on kaksi merkitystä. Ensimmäinen merkitys on "sopia yhdessä, päästä sopimukseen jostakin asiasta tai toimintataivasta". Toinen merkitys on "suostua ehdotukseen, pyyntöön, vapaaehtoisesti liittyä tai suostua siihen, mitä toinen ehdottaa tai haluaa". Etymologisesti sana on peräisin yhdistelmästä latinankielisistä sanoista con, joka tarkoittaa "yhdessä", sentire kanssa, mikä tarkoittaa "tuntea, ajatella tai tuomita". Siten sanan ensimmäinen merkitys on lähinnä termin alkuperäistä merkitystä. Sanan perinteinen käyttö on tarkoittanut potilaan vapaaehtoista suostumusta lääkärin ehdottamaan hoitoon. Suostumuksen merkitystä alettiin alun perin korostaa potilaan oikeuksien suojana paternalismia vastaan. (Maclean 2009, 111.) Paternalismi tarkoittaa yksilön vapautteen ja itsemääräämisoikeuteen puuttumista hänen omaksi edukseen ja sitä esiintyy myös sosiaalityössä (Reamer 1983, 254). Esimerkiksi lastensuojelutyötä ohjaava lapsen edun periaate voi aiheuttaa paternalismia jos työntekijät rajoittavat tietojen antamista perustelemalla sitä lapsen edulla (Enroos, Korpinen & Pösö 2021, 3).

Tietoon perustuvan suostumuksen (informed consent) käsite on angloamerikkalaisesta oikeustraditiosta peräisin oleva ja perustuu perus- ja ihmisoikeuksiin. Suomen lainsäädännössä tietoon perustuva suostumus -periaate on esillä potilaslaissa (785/1992) ja terveydenhuoltoon liittyvissä muissa laeissa. (Pajulammi 2014, 229; Huhtanen 2020, 309.) Vaikka tietoisien suostumuksen käsite on peräisin lääketieteestä ja terveydenhuollosta, sitä on sovellettu myös sosiaalityössä ja se on ammatillisen sosiaalityön keskeinen osa, vaikka sitä ei sosiaalityön eettisissä säännöstöissä ole määritelty. Tietoisien suostumuksen käsitteen merkitys liittyy sosiaalityön ytimenä olevaan asiakkaiden itsemääräämisoikeuden periaatteeseen, joka korostaa asiakkaiden oikeutta tehdä päätöksiä omien toiveiden mukaan. Sosiaalityössä ollaan yksimielisiä siitä, että päätöksenteossa asiakkaiden, myös lasten, mukana oleminen on osa eettistä päätöksentekoa. (Reamer 1987, 425; Enroos ym. 2021, 3-4.)

Suostumus on prosessi, joka sisältää tietojen jakamista sekä mahdollisuuden käydä vuoropuhelua asiakkaan kanssa hoidosta ja palvelusta. Tietoon perustuvan suostumuksen prosessissa keskeinen osa on sosiaalityöntekijöiden pyrkimys noudattaa asiakkaiden oikeuksia. (Reamer 1987, 428.) Frederic Reamerin (1987, 426) mukaan suostumusta voidaan pitää pätevinä, kun se täyttää kuusi vaatimusta. Vaatimukset ovat 1) pakon puuttuminen ja kohtuuttoman vaikuttamisen puuttuminen, 2) asiakkaan on kyettävä antamaan suostumus, 3) asiakkaiden on suostuttava tiettyihin menettelyihin, 4) suostumusmuodot on päteviä 5) asiakkailla on oltava oikeus kieltäytyä tai peruuttaa suostumus ja 6) asiakkaiden päätösten on perustuttava riittävään tietoon. (Reamer 1987, 426.) Oikeuskirjallisuudesta pätevälle suostumukselle on Huhtasen (2020, 309) mukaan seuraavat edellytykset: ”suostumuksen antajalle on annettava riittävästi tietoa, suostumuksen antajan on ymmärrettävä suostumuksen kannalta merkityksellinen tieto, suostumuksen on oltava vapaaehtoinen ja suostumuksen antajalla on oltava kyky suostumukseen”. Pajulammi (2014) on tarkastellut tietoon perustuvan suostumuksen periaatetta lasten näkökulmasta. Alaikäisen suostumusta voidaan pitää pätevinä Pajulammin mukaan, mikäli alaikäisellä on riittävä päättämiskyky, hänelle on annettu asianmukainen tieto asiasta ja päätöksen seurauksista, hän on harkinnut asiaa huolellisesti ja tahto on ilmaistu ilman painostusta ja pakkoa. (Pajulammi 2014, 229.) Rosi Enroos ja kumppanit (2021, 2) ovat tiivistäneet tietoon perustuvan suostumuksen periaatteen päätöksentekokykyyn, vapaaehtoisuuteen ja kattavaan tietoon.

Sosiaalityön ammattilaisten keskuudessa vallitsee laaja yhteisymmärrys siitä, että asiakkailla pitää olla kyky antaa tietoinen suostumus, mutta kyvykkyyden määrittämisestä ei ole yksimielisyyttä. Kyvykkyyden määrittäminen usein sen mukaan, onko asiakkaalla kyky kommunikoida ja ymmärtää tietoa sekä kyky päättää ja harkita. Kyvyttömyyttä suostumukseen tai päätöksentekoon ei voida kuitenkaan olettaa automaattisesti minkään asiakasryhmän suhteen. (Reamer 1987, 426.) Oikeuskirjallisuudessa arviointia riittävästä päätöksentekokyvystä on pidetty hankalana. Lainsäädännön pohjalta on mahdollista esittää suostumuksen pätevyyden arvioimiseksi suosituksia vaatimuksiksi tai perusteiksi. Joitakin selkeitä ikärajoja lasten kohdalla onkin asetettu. Esimerkiksi lastensuojelulaissa ei ole määritelty muita erityisiä kriteereitä lapsen ja huoltajan kyvylle ilmaista suostumustaan huostaanottoon tai avohuollon sijoitukseen liittyen kuin lapselta vaadittava 12 vuoden ikä. Lapsen suostumuksella tai vastustuksella on merkitystä vain, jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta. Biologinen ikä ei voi kuitenkaan olla ainut peruste

päätöksentekokyvyn arvioinnille. Lastenoikeuksien sopimuksen 5. artiklan mukaan myös lapsen yksilölliseen kehitykseen on kiinnitettävä huomiota. (Pajulammi 2014, 230; Huhtanen 2020, 321.)

Tietoon perustuvan suostumuksen periaatteena on aitoon vapaaehtoisuuteen perustuva suostumus. Se tarkoittaa, että suostumuksen antajalla on aito valinnan mahdollisuus eikä mielipiteeseen pyritä vaikuttamaan esimerkiksi uhkaamalla pakolla tai manipuloinnin avulla. Lapsen mielipidettä voidaan manipuloida esimerkiksi siten, että salataan tosiasioita, valehdellaan, jätetään kertomatta tai liioitellaan asioita ja merkityksiä. (Pajulammi 2014, 233; Huhtanen 2020, 314.) Lapsen mielipiteen pätevyys vaarantuu, jos lapsen läheiset tiedostaen tai tiedostamattaan vaikuttavat lapsen mielipiteisiin. Myös lojaliteettiristiriita voi vaikuttaa lapsen mielipiteeseen, koska lapsi ei halua mielipiteillään loukata vanhempiaan. (Pajulammi 2014, 234.)

Huostaanoton kohdalla aito vapaaehtoisuus on haastava käsite. Huostaanotto voidaan toteuttaa samoin edellytyksin ja oikeusvaikutuksin suostumukseen eli vapaaehtoisuuteen perustuvana tai tahdonvastaisena. Huoltajat ja lapset ovat yleensä tietoisia, että mikäli vastustavat huostaanottoa niin asia siirtyy tahdonvastaisena huostaanotona hallinto-oikeuteen käsiteltäväksi. Sosiaalityöntekijän velvollisuus on tehdä hakemus huostaanotosta, mikäli huostaanoton edellytykset täyttyvät. Näin ollen suostumuksen antamiseen liittyy pakon uhka eikä silloin voida puhua aidosta vapaaehtoisuudesta. Avohuollon sijoitukseen voi liittyä samanlaista pakon uhkaa. Voi olla tilanne, että sosiaalityöntekijä näkee sijaishuollon lapselle tarpeellisenä tukitoimena. Lapsen ja perheen kanssa on puhuttu huostaanoton valmisteluiden aloittamisesta. Välttääkseen huostaanoton tai kiireellisen sijoituksen lapsi ja vanhemmat suostuvat avohuollon sijoitukseen. Vapaaehtoisuuteen sisältyy myös oikeus suostumuksen peruuttamiseen milloin tahansa. Huostaanottoon liittyen suostumusta ei voi peruuttaa, mutta huoltajalla tai lapsella on mahdollisuus hakea huostaanoton päättämistä milloin tahansa. Avohuollon sijoituksesta kieltäytyminen voidaan tulkita lapsen ja vanhemman puutteeksi sitoutumisesta muutokseen. (Burns ym. 2016B, 22; Huhtanen 2020, 314-315.)

On erityisen tärkeää, että sosiaalityöntekijät eivät hyödynnä auktoriteettiasemaansa pakottaakseen asiakkaan suostumusta hienovaraisesti tai muutoin (Reamer 1987, 426). Enroos ja kumppanit (2021, 7) kertovat, että heidän tutkimuksessaan ei mainittu sosiaalityöntekijöiden suoraa pakottamista. Osallistujat puhuivat kuitenkin sosiaalityöntekijöiden odotuksista

vanhemmille ja lapsille. Noita odotuksia voidaan pitää kohtuuttoman vaikuttamisen tai välillisen pakottamisen muotoina. Sosiaalityöntekijät eivät siis suoranaisesti muodollisesti pakota, mutta kohtuuton vaikutus syntyy perheen sisäisistä voima- ja tunnesuhteista sekä perheiden ja sosiaalityöntekijöiden suhteista. Liian suuri luottamuskin saattaa hämärtää lasten ja vanhempien antaman suostumuksen luonteen. Etenkin jos sosiaalityöntekijät väärinkäyttävät asemaansa. (Enroos ym. 2021, 7-8.)

Tietoon perustuvan suostumuksen periaatteen mukaan pätevä suostumus edellyttää sitä, että asiakkaalle on annettu mielipiteen muodostamiseksi ja pätevän suostumuksen antamiseksi riittävästi tietoa kaikesta tilanteeseensa liittyvästä ja siihen vaikuttavasta. Ainoastaan mikäli arvioidaan, että tieto voisi olla jotenkin lapselle vaaraksi, tieto voidaan laissa mukaan jättää antamatta. Tieto on annettava asiakkaille ymmärrettävällä tavalla ja kielellä niin että otetaan huomioon henkilökohtaiset ominaisuudet ja olosuhteet. Tietojen antaminen pitäisi toteuttaa niin että se kannustaa asiakkaita esittämään kysymyksiä. (Reamer 1987, 427, Huhtanen 2020, 313.) Ennen kuin lapsen mielipidettä selvitetään, on tärkeää antaa riittävästi oikeaa tietoa. Lapsen täytyy saada tietää mihin asiaan hänen mielipidettään pyydetään, mitä muita vaihtoehtoisia ratkaisuja asiaan liittyy ja mitä seurauksia hänen toivomistaan asioista olisi. Lapselle täytyy antaa myös mahdollisuus harkita asiaa huolellisesti, mihin vaikuttaa tiedon lisäksi olosuhteet. (Pajulammi 2014, 231.) Erityisesti täytyy kiinnittää huomiota lapsen ikään, kehitystasoonsa sekä kykyyn ymmärtää ja ottaa vastaan tietoa. (Huhtanen 2020, 313.)

Viranomaisen velvollisuudesta informoida huoltajaa tai lasta suostumuksen yhteydessä ei ole säädetty erikseen lastensuojelulaissa. Laissa ei ole myöskään säädetty siitä, että olisi velvollisuus varmistaa asianosaisten ymmärtäneen suostumuksen kannalta merkityksellisen tiedon. Lastensuojelulaissa kuitenkin säädetään muista lapsen ja huoltajan tiedonsaantioikeuksista ja niiden rajoituksista. Ne liittyvät osallisten kuulemiseen tai lapsen mielipiteen selvittämiseen. Sosiaalihuollon asiakaslaissa 812/2000 ja hallintolaissa on myös säädöksiä tiedon antamisesta. (Huhtanen 2020, 311.) Enroosin ja kumppaneiden (2021) tutkimuksessa tuli esiin sosiaalityöntekijöiden tiedostavan tiedon antamisen merkityksen huostaanoton yhteydessä ja he kertovat puhuvansa paljon asiakkaiden kanssa. Asiakkaat kokevat, että saavat kyllä laillista tietoa mutta eivät välttämättä itse tärkeäksi kokemiansa päivittäiseen elämään liittyviä tietoja. Asiakkaat kokevat myös tiedon sisäistämisen olevan myös haastavaa asian tuottaman tunnekuohun

keskellä. Enroos ja kumppanit myös toteavat, että ei ole mahdollista antaa kaikkia tarvittavia tietoja huostaanottoon suostumiseen, koska kaikkia päätöksen henkilökohtaisia vaikutuksia ei voida ennustaa. (Enroos ym. 2021, 8-9.)

Suostumukseen voidaan suhtautua skeptisesti lastensuojelussa käytetyn julkisen vallan vuoksi. Vapaaehtoisuus lastensuojelussa ei voi olla ihan täysin vapaa pakotteesta, koska suostumuksen puute voi lopulta tarkoittaa pakkokeinoja tai palvelujen ulkopuolelle jättämistä. Tietoon perustuva suostumus annetaan ja vastaanotetaan lastensuojelussa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa eikä nämä vuorovaikutukset ole vapaita organisaatio- ja oikeudellisista rakenteista. Lapset ja vanhemmat eivät voi esimerkiksi vetäytyä huostaanotosta ilman seurauksia, koska lainsäädäntö velvoittaa lastensuojeluviranomaiset toimimaan tarvittaessa ilman vanhempien ja lasten suostumusta. Myös avoimuuden sijoituksesta kieltäytyminen voidaan katsoa sitoutumattomuudeksi tukitoimiin. Lastensuojelun työntekijöiltä voi myös puuttua tietoa, taidot, asenteet ja muut resurssit tietoisuuden suostumuksen hankkimiseksi. Ne voivat aiheuttaa vaikeuksia esimerkiksi kommunikoinnissa lasten kanssa tai arvioitaessa lasten kypsyttä suostumuksen ilmaisemiseksi. (Enroos ym. 2021, 3, 9.)

Pajulammin (2014, 225) näkemyksen mukaan tietoon perustuvan suostumuksen periaate soveltuu vain rajoitetusti lapsen osallisuuden eli lapsen ilmaisemien näkemysten ja niiden saaman painoarvon harkintaan. Tietoon perustuvan suostumuksen edellytyksiä tulisi ennemmin käyttää lapselle annettavan informaation ja riittävän kommunikoinnin mittapuuna kuin lapsen mielipiteen saamaa painoarvoa rajoittavina tekijöinä. (Pajulammi 2014, 225.) Enroosin ja muiden (2021) mukaan huostaanottoon liittyvän suostumuksen antamiseen liittyvistä haasteista huolimatta suostumusta tai vanhempien sekä lasten näkemyksiä, mielipiteitä tai toiveita ei tule ohittaa. Jos niitä ei oteta huomioon, lasten ja vanhempien osallistuminen on harhaa kaitteyppisissä vapaaehtoispalveluissa. He näkevät, että tietoisuuden suostumuksen nykyisten standardien käsitteellistä kehittämistä ja niiden mukauttamista nykyiseen lastensuojeluun liittyviin olosuhteisiin tarvitaan. Erityisesti lasten oikeuksien sisällyttäminen tietoisuuden suostumuksen käsitteeseen on tärkeää samoin kuin perheenjäsenten suhteellisuuden tunnustaminen (Enroos ym 2021, 10.)

3.2 Osallisuus

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991) 12. artiklan mukaan yksi perusoikeuksista on oikeus osallisuuteen. Julkisen vallan käyttäjien täytyy varmistaa lapsille mahdollisuus osallistua ja ilmaista mielipiteensä kaikissa asioissa, jotka koskevat heitä. Lapsen näkemykset täytyy ottaa huomioon iän ja kehitystason mukaisesti. Koska Suomi on allekirjoittanut lapsen oikeuksien sopimuksen, myös kansallinen lainsäädäntö velvoittaa lasten huomioimiseen. Perustuslain (731/1999) kuudennen pykälän mukaan ”lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti”. Sosiaalihuollon asiakaslaissa (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000) sekä hallintolaissa (434/2003, 34 §, 36 §) otetaan myös lapsen osallisuus huomioon. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lasten tulee saada osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn. Laki korostaa lapsen osallisuutta kaikissa asiakasprosessin vaiheissa, mihin kuuluu lapsen mielipiteen ja toivomusten selvittäminen, kuuleminen, puhevallan käyttö ja edunvalvonta. (Lastensuojelulaki 4§.)

Oikeus osallistua on yksi tärkeimmistä hyvän hallinnon takeista, ja se on luonteeltaan hyvin ehdoton. Osallistumisoikeuden ehdottomuus tulee esiin esimerkiksi sääntelyn sanamuodosta, joka ei salli harkintavaltaa. Lapsen mielipide ”on selvitettävä” ja se ”on otettava huomioon”. Oikeuden ehdottomuudesta seuraa se, että lapsen mielipiteiden selvittämättä jättäminen tai lapsen kuulematta jättäminen ovat menettelyvirheitä, joihin voidaan jälkikäteen puuttua. Mikäli osallistuminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai sen katsottaisiin olevan muuten selkeästi tarpeetonta niin tätä lapsen oikeutta osallistua voidaan rajoittaa. Osallistumisen rajoittamista täytyy harkita tarkoin ja niistä täytyy tehdä perusteltu päätös. (Toivonen & Polari 2018, 75.)

Osallisuus on käsitteenä monitahoinen ja sen määrittelyyn vaikuttaa se mistä näkökulmasta sitä tarkastelee. Pajulammin (2014) mukaan lasten osallisuus voidaan nähdä vuorovaikutuksena yksilön ja yhteiskunnan välillä. Lapset tarvitsevat tukea osallistumiseen ja siksi lasten osallisuuden tueksi tarvitaan aikuisia. Osallisuudessa on kuitenkin keskeistä tunne ja kokemus ja sen tulisi perustua lasten omien ja tuntemusten pohjalle. (Pajulammi 2014, 148 – 150.) Kokemus osallisuudesta voi syntyä ilman näkyvää osallistumista, mutta se voi myös jäädä

syntymättä, vaikka aikuiset olisivat tehneet sen eteen miten paljon tahansa. Kokemus syntyy lapsesta ja syntyneestä kokemuksesta ei voi kieltää. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 118.) Kysymys on kokemuksesta, että lapselle tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja hän on saanut olla mukana ja saanut siten vaikuttaa elämäänsä koskeviin asioihin ja siihen mitä tapahtuu. Jos lapsella on tunne ja kokemus, että joku päätöksentekijä on häntä kuullut ja ymmärtänyt hänet ja ottanut näkemykset vakavasti, niin kokemus osallisuudesta voi tulla, vaikka lapsi ei olisi paikalla, kun päätöksiä tehdään. (Oranen 2008, 9; Toivonen & Pollari 2018, 76.) Aikuisten kanssa tapahtuva vuorovaikutus on lasten osallistumisessa tärkeimpiä elementtejä. Lapselle täytyy osoittaa ja hänen pitää tietää, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa ja hänen mielipiteillään on merkitystä. Lasten osallistuminen itseään koskevien asioiden käsittelyyn ei kuitenkaan merkitse sitä, että lapsille pitäisi tai voisi siirtää päätöksentekoa vaan se on aikuisen vastuulla. Kyse on aikuisten velvollisuudesta tehdä päätöksiä ja ottaa niistä vastuu. Olennaista on kuunteleminen ja lapsien mahdollisuus kertoa ajatuksensa ja toiveensa, ei se, että asiat ratkaistaan lapsen tai nuoren tahdon mukaan. (Hotari ym. 2009, 123; Kananoja ym. 2011, 184.)

Vastakohtana osallisuudelle voidaan pitää syrjäytymisen lisäksi osattomuutta. Sillä viitataan yksilön yhteiskunnassa sivuun jäämiseen, joka johtuu sosiaalisen, taloudellisen tai kulttuurisen pääoman puuttumisesta. Osattomuus voi olla myös yksilön henkilökohtainen kokemus siitä, että hänen mielipiteensä ei ole tullut huomioon otetuksi. Sekä osallisuudessa että osattomuudessa on yksilöllinen ja yhteisöllinen elementti. Osallistuessaan yksilö voi kokea itsensä merkitykselliseksi ja arvokkaaksi jos yhteiskunta mahdollistaa osallisuuden. Osallisuus on liittymistä, kuulumista ja vaikuttamista yhteisöön. Osallistuminen voi luoda yhteisöllisyyden kokemuksen. Se on merkityksellinen, koska se antaa tunteen siitä, että on mahdollista vaikuttaa yhteiskunnallisesti ja saada aikaan muutoksia omassa ja muiden elämässä. Se on ihmisen identiteetin ja kehittymisen kannalta on tärkeää. (Hotari ym. 2009, 117; Pajulammi 2014, 141; Törrönen & Sharpe 2016, 289.)

Toivonen ja Pollari (2018, 76) pitävät tärkeänä huomioida, että lapsella on oikeus myös kieltäytyä osallistumasta. Lapsen täytyy voida kieltäytyä kertomasta mielipidettään tai osallistumasta ilman, että siitä seuraa hänelle jotain kielteistä. Mielipiteiden täytyy olla omaehtoisia eikä niiden osallistumiseen tai osallistumatta olemiseen saisi lapsia painostaa tai taivutella. Lapsella ei välttämättä ole tietoa edes siitä, että hänellä on oikeus osallistua. Useimmat lapset tarvitsevat aikuisen apua osallistuakseen ja usein lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella

tämä avuntarve on korostunut. Lapsen osallisuus oikeuksien, kuten muidenkin oikeuksien, varmistaminen on vanhempien vastuulla. Lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen vanhemman vanhemmuudessa on usein puutteita, joten lapsen osallisuuden turvaaminen on myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuu ja velvollisuus. Osallisuuden kokemuksen syntyminen on vuorovaikutuksen tulos. Onnistuneimmillaan osallisuus on jatkuvaa ja luonnollista vuorovaikutusta lapsen ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välillä yksittäisten kuulemistilaisuuksien sijaan. Osallisuuden toteutumista turvaamaan on säädetty lastensuojelulain 29§, jonka mukaan ”lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti”. (LSL 24§ ja 29§; Toivonen & Pollari 2018, 76.)

Osallisuus on keskeinen edellytys sille, että yksilö voi kokea menettelyn oikeudenmukaiseksi ja ymmärtää mitä hänelle tapahtuu ja miksi. Oikeudenmukaisuuskokemusten syntymisen kannalta olennaista on se, miten osallistuminen on toteutettu. Pelkkä muodollisen osallistumisen turvaaminen tuottaa todennäköisesti vähemmän oikeudenmukaisuuskokemuksia kuin laadullisesti hyvin toteutettu osallisuus. Sen keskeisiä elementtejä ovat aika, luottamus ja riittävä tieto. (Toivonen & Pollari 2018, 77.) Cossarin, Brandonin ja Jordanin (2016, 110) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijä on lastensuojelunprosessissa vain yksi tietolähde. Lapset saavat tietoa myös vanhemmilta, sisaruksilta ja ikätovereilta. Lapsen ja sosiaalityöntekijän välinen suhde voi heikentyä, jos lapsi on saanut muualta sellaista tietoa lastensuojeluprosessista, jota sosiaalityöntekijä ei ole antanut lapselle. Jos lapsi ei luota sosiaalityöntekijään, sosiaalityöntekijä pystyy vähemmän tukemaan lasta. Se, että sosiaalityöntekijä auttaa lasta ymmärtämään ja osallistumaan lastensuojeluprosessiin, voi auttaa sosiaalityöntekijää suojelemaan lasta. Lasten kokemus osallistumisesta neuvotteluihin on monesti kielteinen ja lapset kokevat neuvottelutilanteet stressaaviksi. Lapset eivät kokeneet olevansa valmistautuneita tai saavansa tukea vaan heille esitettiin vanhempien edessä vaikeita kysymyksiä. Luottamussuhde sosiaalityöntekijään nousee tässäkin merkittäväksi. (Cossar ym. 2016, 110.)

Sosiaalityöntekijöiden, vanhempien ja lasten suhteissa lapsella on väistämättä vähiten voimakas asema. Lapsen suhde sosiaalityöntekijään on keskeinen merkityksellisessä osallistumisessa. (Cossar ym., 103.) Osallisuuden toteutuminen asiakassuhteessa edellyttää tasavertaista kohtaamista, mahdollisuutta mielipiteiden ilmaisuun ja päätöksentekoon. Kun osallisuus

toteutuu kohtaamisessa, asiakas kokee olevansa aidosti tervetullut kohtaamistilanteeseen ja hänen kokemuksiaan, arvojaan, valintojaan ja tarpeitaan kunnioitetaan. (Rytkönen, Kaunisto & Pietilä 2016, 2.) Kohtaamattomuus sulkee lapset ja nuoret ulos yhteisöistä ja omasta elämästään. Lasten ja nuorten kohtaamisessa ja osallisuudessa tärkeintä on tunne. Tunne siitä, että on tullut kuulluksi ja tunne siitä, että on arvokas. Tunne siitä, että aikuiset ottavat lasten ja nuorten ajatukset tosissaan ja pitävät heistä huolta. Tunne siitä, että voi vaikuttaa omassa elämässä tapahtuviin asioihin. (Inkinen 2018, 181.)

Ratkaiseva ongelma on se, mitä tapahtuu, kun lapsen oma näkemys on ristiriidassa ammatillisen näkemyksen kanssa siitä, mikä on hänen etujensa mukaista. Toisinaan voi olla, että lapsen erimielisyys ohitetaan väittämällä, että lapsi ei ole pätevä tai kykenevä ilmaisemaan mielipidettään. Se, missä määrin lasten näkemyksiä haetaan, kuinka suuri painoarvo niille annetaan ja missä määrin lapset osallistuvat lastensuojelun prosesseihin riippuu paljon sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta harkinnasta ja käytännöistä. (Cossar ym. 2016, 104.)

Osallisuuden toteutuessa lapsi on vahvasti sekä tiedon tuottaja että tiedon vastaanottaja (Hotanen ym. 2009, 125.) Myös dokumentoinnin avulla voi lisätä lapsen osallisuutta ja luottamusta lapsen ja työntekijän välillä. Kun asiakirjoja laaditaan lapsen kanssa yhdessä, se lisää lapsen kokemusta kuulluksi tulemisesta. Yhdessä asiakirjojen kirjoittaminen on keino varmistaa, että lapsen tuottama tieto tulee kirjoitettua lapsen tarkoittamalla tavalla. Lasta osallistava dokumentointitapa on paitsi konkreettisten asioiden ja tilanteiden myös yhteisen kokemuksen, tunteiden ja ilmapiirin auki kirjoittamista ja näkyväksi tekemistä. Tällöin lapsen rooli lastensuojelun asiakkuudessa ei ole vain tiedon tuottaja, vaan hän on myös itse vaikuttamassa elämäntilanteestaan muodostuvaan kuvaan. (Höykinpuro, Sauramäki & Välimaa 2018, 125.)

Lastensuojelussa lasten ja vanhempien osallisuus liittyy kuulemiseen, kohtaamiseen ja jakamiseen. Jokaisella lapsella on iän ja kehitysvaiheen mukaisesti oikeus osallistua. Vauvan osallisuutta on se, että vanhempien kanssa työskentelyssä vauvan elämä on keskustelun aiheena ja vauvasta puhutaan vanhempien kanssa. On myös tärkeää, että tapaamisissa vauvakin on paikalla, koska se antaa mahdollisuuden nähdä vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta. Leikkikäisen kohdalla tärkeää osallisuuden kannalta on sopivat tila, jossa on mahdollisuus leikkiin ja tekemiseen puhumisen ohella. Kouluikäisten osallisuutta voi toteuttaa monin eri tavoin ja on tärkeää ottaa huomioon yksilölliset toiveet. Nuoret suuntautuvat pois kodista kavereihin

ja maailmalle. Nuorten osallisuudessa voidaan painopiste muuttaa yhteisöllisempään suuntaan ja nuoren viiteryhvät otetaan huomioon työskentelyssä. Osallisuuden mahdollistaminen asiakkaalle lastensuojelussa on tärkeää ja iso asia. Osallisuuden toteuttaminen ja lisääminen lähtee pienistä, yksinkertaisista, ihmistä kunnioittavista teoista. (Muukkonen 2009, 134, 143.)

Leviner (2018) toteaa, että lasten osallistumista pidetään lastensuojelussa itsestään selvänä ja välttämättömänä asiana. Se toteutuu siinä mielessä, että viranomaiset entistä enemmän tapaavat ja puhuvat lasten kanssa. Ei ole kuitenkaan selvää, miten lasten toiveet ja mielipiteet otetaan huomioon heitä koskevissa päätöksissä. Näennäistä kuulemistä on, jos lapsen mielipiteet jätetään huomiotta eikä niille anneta painoarvoa. Lapsen kanssa pitäisi käydä ainakin läpi sitä, miksi mielipiteitä ei ole otettu huomioon ja päätös voi olla vastoin lapsen toivetta. Muuten on kyse tokenismista eli näennäisestä tai muodollisesta osallistumisesta ennemmin kuin lasten osallisuudesta. (Leviner 2018, 154.) Lundy (2018) mukaan esimerkkejä tokenismista on runsaasti. Näitä ovat esimerkiksi tapaukset, joissa lapsia kuullaan, kun päätös on jo tehty; lapsi saa puhua ja kertoa mielipiteen tietyissä ja ehkä vähemmän merkittävässä asioissa; lapselle ei ole annettu riittävästi aikaa osallistua mielekkäästi. Lasten osallistuminen vaatii väkivaa, resursseja ja aikaa, joka tarvitaan varmistamaan, että lapset saavat riittävästi tietoa ja tukea tiedon ymmärtämiseksi. Lundy näkee, että aika ja resurssit ovat harvoin riittäviä ja aikuisten päätöksentekijöiden (päättäjät, ammattilaiset, tutkijat) on helppo sulkea lapset pois sillä perusteella, että lasten osallistuminen ei olisi niin merkitsevää. Kuitenkin lasten ja aikuisten välinen vuoropuhelu on tunnustettu yhdeksi lapsen mielekkään osallistumisen tärkeimmistä ulottuvuuksista. (Lundy 2018, 343.)

2.2 Osallisuuden malleja

Lasten osallisuudesta on tehty erilaisia jaotteluja ja malleja. Niiden tarkoitus on kehittää ja lisätä osallisuutta. Yksi tunnetuimmista jaotteluista on Roger Hartin (1992) tekemä tikapuumalli. Hartin mallissa on kahdeksan porrasta. Kolmella ensimmäisellä portaalla, manipulaatio (*manipulation*), näennäisyys (*decoration*), muodollisuus (*tokenism*), ei ole varsinaista osallisuutta vaan niissä osallisuus on enemmän kosmeettista. Lapset nähdään niissä objekteina ja he ovat kohteina aikuisten toiminnalle. Lapsen valta ja sitä kautta osallisuus kasvavat mitä

korkeammalle portailla mennään. Kahdeksannella, viimeisellä, portaalla lapsi tekee itsenäisesti päätöksiä aikuisten kanssa yhteistyössä. (Hart 1992 ref. Pajulammi 2014, 236.) Tikapuumalli on saanut kritiikkiä siitä, että se on hierarkkinen ja siinä ei ole huomioitu subjektiivisten kokemusten merkitystä vaan mallissa oletetaan osallisuuden lisääntyvän automaattisesti, kun vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät (Thomas 2002, 174; Pajulammi 2014, 237). Pajulammin (2014) mukaan Hart on itse nähnyt sen niin, että tasojen tarkoitus on lapselle mahdollisuus valita. Kysymys ei ole siis osallisuuden maksimoinnista, vaan osallisuudesta sen mukaan mitä lapsi haluaa itse. Lapsen ei siis ole pakko olla mahdollisimman korkealla portaalla, jos hän ei sitä halua. (Pajulammi 2014, 237.)

Nigel Thomas (2002) on hahmottanut lasten osallisuutta omassa mallissaan kiipeilyseinän (climbing wall) kautta. Thomasin mallissa osallisuudella on kuusi ulottuvuutta, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella. Myös lapsen osallisuuden kokemus voi vaihdella eri ulottuvuuksilla. Thomasin mallin mukaan ensimmäisenä ulottuvuutena on lapsen mahdollisuus valita (choice) osallistuuko hän toimintaan tai työskentelyyn vai ei. Toisessa ulottuvuudessa lapsen on mahdollisuus saada tietoa (information) oikeuksistaan, roolistaan ja tilanteestaan. Kolmas ulottuvuus on lapsen aito mahdollisuus vaikuttaa prosessiin (control). Neljäs ulottuvuus on lapsen mahdollisuus ilmaista itseään (voice) kertomalla ajatuksistaan. Viidennessä ulottuvuudessa lapsella on mahdollisuus saada itsensä ilmaisemiseen apua ja tukea (support). Kuudes ulottuvuus on se, että lapsella on mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin (autonomy). Thomasin painottaa, että lasten tilanteet ja lapset ovat yksilöllisiä ja on tärkeää, että lapsi saa osallisuutensa tueksi sellaista apua kuin hän tarvitsee. Tuen tarve voi vaihdella hyvin paljonkin. Toiset lapset tarvitsevat ainoastaan tietoa tilanteesta, toiset puolestaan tarvitsevat vahvemmin tukea ja rohkaisua ymmärtääkseen mielipiteidensä arvon ja ilmaistakseen ne. (Thomas 2002, 175–176.)

Professori Laura Lundy (2007) on kehittänyt mallin YK:n lastenoikeuksien 12. artiklan pohjalta. Lundyn osallistumismalli kehitettiin auttamaan työntekijöitä toteuttamaan lapsen osallistumisoikeus mielekkäästi ja tehokkaasti kiinnittämällä huomiota 12. artiklan erillisiin, mutta toisiinsa liittyviin elementteihin. Lundyn mukaan 12 artiklan onnistunut täytäntöönpano edellyttää neljän erillisen tekijän seurausten huomioon ottamista. Nämä tekijät ovat tila (space), ääni (voice), yleisö (audience) ja vaikutus (influence). Ne ovat yhteyksissä toistensa kanssa ja luovat sillä tavalla lapsille oikeuden lapsille ilmaista näkemyksiään ja saada näkemyksilleen

painoarvoa muun muassa päätöksenteossa. Lundy muistuttaa kuitenkin siitä, että 12 artikla voidaan ymmärtää täysin vasta, kun sitä tarkastellaan lastenoikeuksien sopimuksen muiden määräysten valossa, erityisesti 2 artikla (syrjimättömyys), 3 artikla (lapsen etu), 5 artikla (oikeus ohjaukseen), 13 artikla (oikeus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoa) ja 19 artikla (suoja väärinkäytöksiltä). (Lundy 2007; Kennan, Brady & Forkan 2019, 206.)

Lundyn malli käsittää neljä osaa lapsen osallistumisoikeuden toteutumisessa. Ensimmäinen on tila (space), joka tarkoittaa, että lapsille on annettava mahdollisuus ilmaista näkemys turvallisuudessa ja osallistavassa tilassa. Edellytys merkitykselliselle osallistumiselle on luoda lapsille tila ja paikka, jossa he voivat tuoda näkemyksiä ja mielipiteitä esille. Tärkeää on tila, jossa lapsia kannustetaan tuomaan äänensä ja mielipiteensä kuuluville. Aikuisilla on siis myös velvollisuus toimia aktiivisesti kysymällä lapsilta haluavatko lapset osallistua. Aikuisen täytyy selvittää mitkä asiat ovat lapsille tärkeitä ja mihin lapset itse haluavat vaikuttaa. Myös sitä täytyy tilassa kunnioittaa, jos lapsi ei halua osallistua. Lundyn mukaan osallistumattomuuteen voi olla erilaisia syitä, mutta syynä voi olla myös kokemus, että mielipiteen selvittäminen ei ole johtanut mitenkään lapsen elämään tai hänelle tärkeisiin asioihin vaan asioista on jo etukäteen päätetty. Tällaiset kokemukset heikentävät halua osallistua. Tilan täytyy olla turvallinen ja asiat, joita lapsi tuo esille eivät saisi aiheuttaa vaikeuksia muilla elämän alueilla tai turvattomuutta lapsen elämään. Mitä enemmän lapsilla on elämässään osallistumisen esteitä, kuten vuorovaikutukseen liittyviä haasteita, vammaisuutta tai marginaalissa elämistä, niin sitä suurempi merkitys on tilan luomisella. (Lundy 2007, 933–934.)

Kennan ja kumppanit (2019) ovat tarkastelleet Lundyn mallia Irlannin lastensuojelussa. Heidän mukaansa tilan luominen mielipiteiden ilmaisemiseksi lastensuojelussa saavutettiin usein henkilökohtaisilla neuvotteluilla ja tapaamisilla lapsen tai nuoren kanssa, kutsumalla heidät osallistumaan kokousten suunnitteluun ja läpikäymiseen sekä tallentamalla heidän näkemyksensä kirjallisesti. Tilaan sisältyy lapsille ja nuorille mahdollisuus välittää näkemyksiään tilassa, joka on suojattu nuhtelun ja koston pelolta. Tähän liittyy tarve viettää aikaa lapsen tai nuoren kanssa. Säännölliset tapaamiset lasten ja nuorten kanssa edistävät luottamussuhteen luomista. Turvallinen tila voi tarkoittaa myös lapsiystävällistä ympäristöä, jossa lapset tuntevat olonsa mukavaksi. Turvallisen tilan luominen sisältää tapaamisen räätälöinnin lapsen mieltymysten mukaan ja sen varmistamisen, että lapsi on saanut valmistautua siihen etukäteen.

Lundyn malli korostaa myös, että kaikilla lapsilla, myös niillä, joilla on viestintävaikeuksia, on oltava mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. (Kennan, Brady & Forkan 2019, 209 - 211.)

Toiseksi Lundyn mallissa on ääni (voice) eli lapsille on annettava mahdollisuus ilmaista mielipiteensä. Lasten oikeus ilmaista mielipiteitään ei riipu heidän kyvystään ilmaista kypsä näkemys vaan se riippuu vain heidän kyvystään muodostaa näkemys, oli se kypsä tai ei. Aikuisen näkökulmasta tämä tulkitaan usein siten, että kyky näkemysten muodostamiseen riippuu lapsen iästä ja lasten esille ottamat asiat voivat näyttäytyä epäkypsiltä ja puutteellisilta. Aikuisten velvollisuus on suhtautua lapsen näkemyksiin ja esille ottamiin asioihin kannustavasti. Aikuisen tehtävä on helpottaa lapsen mielipiteen ilmaisemista tarjoamalla erilaisia keinoja, jotka mahdollistavat äänen esille saamisen, esimerkiksi leikit ja lelut, apuvälineet tai tulkin. Lapsi tarvitsee myös riittävästi tietoa, jotta voi muodostaa oman näkemyksensä. Aikuisen tehtävä on antaa tätä tietoa lapselle. (Lundy 2007, 935; Kennan ym. 2019, 211.)

Kolmantena osana Lundyn mallissa on yleisö (audience). Edellytyksenä lapsen osallisuudelle ja äänen kuuluville saamiselle on, että lapsella on mahdollisuus ilmaista itseään jollekin, joka kuuntelee mitä hänellä on sanottavanaan. Lapsella on oltava mahdollisuus välittää näkemyksiään henkilölle, jolla on valtuudet päätöksentekoon ja jolla on velvollisuus kuunnella. Vähintään lapsella täytyy olla jokin viestintäkanava, joka varmistaa, että päätöksentekijä kuulee lapsen näkemykset. Tärkeää osallisuuden toteutumisen kannalta on, että lapsia kuunnellaan aktiivisesti eikä vain kuulla. Kuunteleminen voi olla myös muutakin kuin puheen kuuntelemista. Lasta täytyy havainnoida ja kuulluksi tuleminen voi tarkoittaa myös katseita ja eleitä. Aikuiselta se voi vaatia kärsivällisyyttä ja avoimuutta. (Lundy 2007, 936-937; Kennan ym. 2019, 212-213.)

Lundyn mallin neljäs osa on vaikutus (influence), joka tarkoittaa sitä, että lasten näkemykset otetaan todesta ja niiden pohjalta toimitaan. Aikuisten on helppo noudattaa kuulemisen ulkoisia merkkejä ja jättää viime kädessä lasten näkemykset huomiotta. Tähän liittyy paljolti lapsen edun arvioiminen, jossa aikuisilla on valta-asetelma lapseen nähden. Lapsen oikeutta saada mielipiteensä asianmukaiseen painoarvoon ei voida kuitenkaan hylätä sillä perusteella, että aikuiset elämässään tietävät, mikä on lapselle parasta. Tokenistinen tai koristeellinen osallistuminen ei ole vain 12 artiklan vastaista, vaan se voi olla haitallista. Haasteena on löytää tapoja varmistaa, että aikuiset paitsi kuuntelevat lapsia myös ottavat lasten näkemykset

vakavasti. Vähimmäisvaatimus olisi, että lapsille kerrotaan, miten heidän näkemyksensä on otettu huomioon ja päätösten läpikäyminen lapsen kanssa, vaikka asiat eivät olisi menneet sillä tavalla kuin lapsi on esittänyt tai toivonut. (Lundy 2017, 937–939) Osallistumisoikeuden toteuttamisessa tärkeää on löytää tapoja varmistaa, että aikuiset menevät pidemmälle kuin vain lasten ja nuorten kuunteleminen. Lasten ja nuorten pitää kokea, että he vaikuttavat päätöksiin, jotka koskevat heidän huolenpitoa, suojelua ja hyvinvointia. Jotta keskittyminen lapsen tai nuoren näkemyksiin päätöksenteon aikana tapahtuisi, lapsen ja nuoren läsnäolo neuvotteluissa on tärkeää. Jos lapsi ei voi olla paikalla niin voisi olla kuva tai jokin esine muistuttamassa lapsesta. Lapsen ollessa paikalla on tärkeää käyttää aikaa lapsen näkemyksistä keskusteluun. (Kennan ym. 2019, 214.)

Lundy-malli muistuttaa siitä, että 12 artiklan suppea tulkinta ei riitä. Lasten ja nuorten näkemysten kuuleminen ja niiden painottaminen on prosessi, joka käsittää sarjan vaiheita. Kaikki prosessin vaiheet on toteutettava, jotta lasten osallistumisoikeudet toteutuvat. Esimerkiksi sellaisen turvallisen ympäristön luominen, jossa lapsi voi kertoa mielipiteistään, ei riitä osallistumisoikeuksien täyttämiseen, ellei näitä näkemyksiä kuunnella ja huomioida päätöksentekoprosessissa. (Kennan ym. 2019, 215.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksessani on fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa. Fenomenologisessa tutkimussuuntauksessa keskitytään yksilön ainutlaatuisen kokemusmaailman tutkimiseen. Fenomenologisessa tutkimuksessa keskiössä ovat yksilön omat kokemukset ja merkitykset, joita hän asioille antaa. (Laine 2018) Tässä tutkimuksessa keskitytään nuorten omiin kokemuksiin avohuollon sijoituksesta ja siihen liittyvästä osallisuudesta ja suostumuksesta. Olen kiinnostunut nimenomaan yksittäisen nuoren kokemuksista ja siitä mitä ne merkitsevät nuorelle.

Kun tutkitaan yksilön kokemuksia, niin tehdään aina tulkintoja toisen kertomasta. Fenomenologisessa tutkimuksessa haasteena on, että tutkijalla on myös oma kokemusmaailmansa, jonka kautta tulkitsee asioita. Tutkijalla on jonkinlainen ymmärrys aiheesta jo ennen tutkimuksen tekoa. Tutkimuksen kannalta onkin tärkeää, että tutkija tiedostaa tämän eikä perusta tekemiään tulkintoja vain tähän esiyymmärrykseen. Fenomenologinen tutkimussuuntaus tarvitsee rinnalleen hermeneutiikkaa, jonka avulla pyritään kokemusten tulkintaprosessista tekemään järjestäytynyttä. Tutkijan kriittinen reflektointi tekemistään tulkinnoista on keskeistä hermeneuttisessa tutkimusotteessa. (Laine 2018) Hermeneuttinen lähestyminen on merkityksellistä omassa tutkimuksessani, koska tutkimus liittyy niin läheisesti työhöni.

4.1 Tutkimuskysymysten määrittely

Tutkin lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa olevien nuorten kokemuksia osallisuudesta ja suostumuksesta avohuollon sijoitukseen liittyen. Olen kiinnostunut kokemuksista niin avohuollon sijoituksesta päätettäessä kuin avohuollon sijoituksen aikana. Tutkielmassani en pyri tekemään yleistyksiä lastensuojelun avohuollon asiakasnuorten suostumuksesta, osallisuudesta tai avohuollon sijoituksessa olemisesta vaan se tuo esille nuorten yksilöllisiä kokemuksia.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus ja se sijoittuu lastensuojelua koskevaan tutkimuskenttään. Lastensuojelun avohuoltoa ja sen tukitoimia on tärkeää tutkia lastensuojelun kehittämisen kannalta. Ainakin Burns ja kumppanit (2016B) ja Enroos ja kumppanit (2021) ovat tuoneet esiin tutkimuksissaan, että vapaaehtoisuuteen perustuvia lastensuojelun toimia on tutkittu

vain vähän. Erityisesti lasten ja nuorten omat näkemykset ja kokemukset ovat tärkeitä, jotta lapsilähtöisyyttä ja lasten ja nuorten osallisuutta voidaan vahvistaa.

Tutkimuksellani vastaan tutkimuskysymykseen:

1. Miten nuori kokee osallisuuden ja suostumuksen avohuollon sijoituksessa?

4.2 Aineisto ja aineistonhankinta

Tutkimuksen aihe sijoittuu lastensuojelun kenttään, johon liittyvät asiat määritellään arkaluontoisiksi. Virallinen tutkimuslupa sekä nuorten oma suostumus olivat tutkielman toteuttamisen kannalta oleellisia asioita. Hain tutkimuslupaa neljästä kunnasta, joista yksi oli kunta, jossa työskentelin. Tässä kunnassa oli oma lomake, johon liitin tutkimussuunnitelman sekä tietosuojailmoituksen. Muissa kunnissa ei ollut erillistä lomaketta, vaan anoin lupaa vapaa-muotoisella hakemuksella, jossa oli liitteenä tutkimussuunnitelma ja tietosuojailmoitus. Tutkimuslupan sain kahdesta kunnasta. Niissä kunnissa, joista tutkimuslupaa en saanut, toisessa olivat vastaava sosiaalityöntekijä sekä muut sosiaalityöntekijät valmiita auttamaan haastateltavien hankkimisessa, mutta tutkimuslupa ei syystä tai toisesta edennyt. Toisesta kunnasta en saanut mitään vastausta.

Toisesta tutkimusluvan myöntäneestä kunnasta, ei haastateltavia löytynyt. Lähetin kuntaan tutkimuksesta ja itsestäni esittelykirjeen sosiaalityöntekijöille sekä esittelykirjeet ja suostumuslomakkeet nuorille (liite 1) ja vanhemmille (liite 2), jotka sosiaalityöntekijät olisivat asiakkaille voineet antaa. Kunnasta ei kuitenkaan sopivia haastateltavia löytynyt, vaikka kuntaan tarkensin, että haastateltavan ei ole välttämätöntä olla haastatteluhetkellä avohuollon sijoituksessa. Olisi riittänyt, että on ollut viimeisen vuoden aikana. Lisäksi haastattelut olisi ollut mahdollista toteuttaa Teams-sovelluksen kautta etänä.

Toisessa tutkimusluvan antaneessa kunnassa, minun oli mahdollista kertoa sosiaalityöntekijöille henkilökohtaisesti tutkimuksestani ja motivoida heitä mukaan haastateltavien hankintaan. Anoin jokaiselle työntekijälle esittelykirjeen, suostumuslomakkeen ja tietosuojailmoituksen sekä nuorelle että vanhemmalle annettavaksi. Niiden avulla sosiaalityöntekijöiden olisi

mahdollisuus asiakkailleen kertoa tutkimuksesta ja kannustaa osallistumiseen. Keskustellessani muiden sosiaalityöntekijöiden kanssa sain myös tärkeää keskustelua eettisistä huomioista, joita tutkimukseeni liittyy. Muutama sosiaalityöntekijä pohti, miltä heidän työskentelynsä tutkimuksen valossa näyttäytyy. Tarkensin, että vaikka sosiaalityöntekijällä on merkittävä rooli suostumuksen antamisessa ja saamisessa sekä lasten osallisuuden kokemuksessa, joka rakentuu vuorovaikutuksessa, niin tutkimuksen keskiössä on lasten kokemukset ei sosiaalityöntekijän toiminta. Tätä kautta sain yhden haastateltavan tutkimukseeni. Sosiaalityöntekijät kertoivat kysyneensä asiakkailtaan halukkuutta osallistua, mutta eivät olleet saaneet asiakkaita kiinnostumaan tutkimukseen osallistumisesta.

Olin yhteydessä kunnan lastensuojelun johtajaan sekä lastensuojelulaitoksen johtajaan. Kerroin heille vaikeudesta saada haastateltavia ja siitä, että kokisin parhaimmaksi, jos voisin kysyä itse nuorilta suoraan suostumusta haastatteluun. Sain luvan mennä opiskelijan roolissa yksiköön päivän ajaksi. Osallistuin yksikön arkeen ja tutustuessani nuoriin kerroin kuka olen sekä tutkimuksestani. Kerroin mitä tarkoittaa pro gradu ja mikä on tutkimuskysymykseni. Tätä kautta sain neljä haastateltavaa joulukuussa 2020. Kaksi nuorta kuunteli kiinnostuneena, mutta eivät lopulta halunneet osallistua. Tammikuussa 2021 tapasin vielä kaksi nuorta, jotka olivat halukkaita osallistumaan.

Tutkimuksessani haastattelin kuutta nuorta, jotka olivat haastatteluhetkellä avohuollon sijoituksessa lastensuojeluyksikössä. Sijoitusjaksot olivat haastatteluhetkellä kestäneet muutamasta viikosta yhdeksään kuukauteen. Kolme haastateltavista oli poikia ja kolme tyttöjä ja lapset olivat haastatteluhetkellä 14–17-vuotiaita. Haastattelut ajoittuvat marraskuun 2020 ja helmikuun 2021 väliselle ajalle ja ne toteutettiin lastensuojeluyksikössä. Neljä lasta toivoi haastattelun tapahtuvan muussa tilassa kuin omassa huoneessa ja kaksi halusivat haastattelun tapahtuvan omassa huoneessaan.

Haastattelut toteutin temahaastatteluna siten, että olin etukäteen miettinyt haastattelurungon ja -kysymykset (Liite 4). Haastattelun runko jakautui teemoihin, jotka olivat sijoituksen tausta, suostumus ja tiedon saanti sekä avohuollon sijoitusta koskevat kokemukset ja tulevaisuus. Etukäteen mietityt kysymykset toimivat runkona, mutta haastattelutilanteessa tutkijana kysyin lisäkysymyksiä ja haastattelussa edettiin esille nousseiden asioiden ehdoilla. Haastattelut kestivät 15 – 32 minuuttia. Nauhoitin haastattelut ja myöhemmin litteroin ne. Yksi lapsista

ei halunnut, että haastattelu nauhoitetaan. Hänen haastattelunsa kirjasin suoraan tietokoneelle. Yhteensä litteroitua tekstiä oli 26 sivua (fonttikoko 11, riviväli 1) ja lisäksi suoraan kirjoitettu haastattelu 4 sivua.

Tutkimustuloksia esitellessäni käytän kirjainta N nuoren sitaateissa. N-kirjaimen perässä on numero kuvaamaan eri nuoria. Olen halunnut säilyttää nuorten anonymiteetin ja siksi lainauksissa ei tule esille sukupuoli tai ikää. Nuoret olivat samasta laitostyöyksiköstä ja haluan varmistaa, että yksikön työntekijät tai toiset nuoret eivät voi tunnistaa kenen vastauksista on kyse.

4.3 Tutkimuksen eettisyys

Lasten ja nuorten kanssa ja heistä tehtävä tutkimus on tärkeää, koska se tarjoaa epäinstituutionaalista tietoa lasten ja nuorten elämästä ja kokemuksista. Lasten ja nuorten tuottama tieto täydentää ja muuttaa institutionaalisesta ja aikuisnäkökulmasta tuotettua tietoa. Lasten ja nuorten kanssa tehtävä tutkimus kyseenalaistaa valtasuhteita, tiedontuotannon tapoja, yhteistoiminnan ja tutkijan roolin. Nuorten osallistuminen tutkimukseen haastaa käsityksen nuorista pelkkinä palveluiden vastaanottajina ja vastustaa nuorten huomioon ottamista päätöksenteossa vain lain vaatimalla tavalla, joka on usein lopputuloksen kannalta riittämätön. Jos nuorelle tulee tunne, että joku kuuntelee häntä ja hänen kokemuksensa ja näkemyksensä otetaan vakavasti, hän voi saada kokemuksen osallisuudesta. (Törrönen & Sharpe 2017, 278 - 290.)

Lasten ja nuorten kanssa tehtävään tutkimukseen liittyy yleiset eettiset periaatteet ja suunta-
viivat. Sosiaalitieteellisessä ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa se tarkoittaa ihmisarvon, yksityisyyden ja autonomian kunnioittamista. Se tarkoittaa myös sitä, että tutkittavalla on oikeus kieltäytyä osallistumisesta missä tutkimuksen vaiheessa tahansa. Osallistuminen tutkimukseen täytyy olla vapaaehtoista. Itsemääräämisoikeus kuuluu kaikenikäisille ihmisille, myös lapsille ja nuorille. Lapsien ja nuorten kanssa tehtävässä ja heitä koskevassa tutkimuksessa korostuu luottamuksellisuus ja eettisyys. Yksi keskeisiä tutkimuseettisiä tavoitteita on tietoon perustuva suostumus (informed consent). Tutkimukseen osallistuville lapsille ja nuorille tulee kertoa selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla mitä ja miksi tutkitaan sekä mihin häneltä saatuja

tietoja käytetään. Huoltajan suostumusta vaaditaan alaikäisen lapsen osallistumiseen, mutta yhtä paljon on annettava painoarvoa lapsen omalle suostumukselle. Silloin lapsi motivoituu osallistumaan tutkimukseen. (Nieminen 2010, 37; Nikander & Zechner 2006, 518; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019.) Lagström ym. (2010, 15) tuovat esiin, että tutkijat pitävät lasten ja nuorten erityistä asemaa tutkimuskohteina keskeisimpänä tutkimuseettisenä haasteena ja monia askarruttaa nuorten tutkittavien mahdollisuudet aitoon osallisuuteen.

Paikassa, jossa lapset ovat aikuisten huolenpidon ja kontrollin kohteina, kuten lastensuojeluyksikössä, tutkijan usein oletetaan kertovan henkilökunnalle havainnoistaan. Tutkijaan kohdistuvat yhteistyö- ja raportointiodotukset kertovat osaltaan alisteisesta asemasta, jossa lapset ja nuoret ovat instituutiossa. Tutkija voidaan mieltää osaksi ammattilaisten kollektiivia, varsinkin, jos hän on itse tutkijaksi ryhtynyt alan ammattilainen. Tällainen asetelma on tutkijalle, kuten myös minulle, vaikea paikka, koska joutuu tasapainoilemaan monen lojaliteetin (lapsia, ohjaajia, tutkimusta ja itseään kohtaan) ja eettisen periaatteen välillä. (Strandell 2010, 101.)

Tutkimusaineistoni keruun keskittyessä yhteen kuntaan ja sen lastensuojeluyksikössä asuvien nuorten haastatteluihin, riskinä ja eettisenä haasteena on, että sosiaalityöntekijät tai lastensuojeluyksikön työntekijät tunnistavat asiakaslapsekset tutkimuksesta. Tästä riskistä olen puhunut sosiaalityöntekijöiden sekä lastensuojelun johtajan kanssa. Tutkielmassa en tuo esille kuntaa tai asiakkaiden yksilötietoja, joten yleisellä tavalla heidän tunnistaminen ei ole mahdollista. Sosiaalityöntekijöitä ja lastensuojeluyksikön ohjaajia velvoittaa salassapitovelvollisuus.

Lapselle ja nuorelle tutkimus ei saa tuottaa vahinkoa ja siksi pohdinta tunnistettavuudesta on tutkimukseeni osallistuvien nuorten kohdalla oleellinen. Kerroin nuorille haastatteluun suostumisen yhteydessä sekä vielä haastattelun yhteydessä, että tutkielmassani ei tule olemaan heidän nimiään tai muita tunnisteita, joista voisi tunnistaa kenestä nuoresta on kyse. Pyrkimykseni oli luoda haastattelutilanteeseen turvallinen ilmapiiri, jossa nuoret voisivat ilmaista itseään vapaasti. Keskustelimme haastattelun yhteydessä myös monenlaisista muista asioista kuten musiikista, harrastuksista ja koulunkäynnistä. Haastattelutilanteen alussa varmistin, että nuori oli edelleen valmis osallistumaan haastatteluun ja sillä tavalla toin esille, että hänellä oli vielä mahdollisuus perua osallistumisensa. Haastattelun aikana suostumuksen

peruuttamisen mahdollisuutta en tuonut esiin, koska haastattelut tehtiin nuorten ehdoilla ja he saivat kertoa minulle sen verran kuin halusivat. Haastatteluun käytetty aika pysyi lyhyenä.

Siitä, kuka saa päättää lapsen ja nuoren osallistumisesta tutkimukseen ei ole sellaista lainsäädäntöä, joka määrittäisi sen yleispätevästi. Tutkimuskäytännöt perustuvat enemmänkin vaikiintuneisiin tapoihin, sillä muuta kuin lääketieteellistä tutkimusta ei ole säännelty lailla. Yleisesti katsotaan, että tutkimukseen osallistuminen on niitä asioita, joista lain mukaan vanhemmat ja huoltajat päättävät lapsen osalta. Toisinaan on lähdetty siitä, että 12 vuotta täyttäneet voivat osallistua luottamukselliseen tutkimushaastatteluun ilman että siihen on pyydetty vanhempien suostumusta. Tutkijan arvioitavaksi jää tällaisissa tilanteissa, milloin alaikäinen on tarpeeksi kypsä antamaan oman suostumuksensa. Toinen käytössä oleva ikäraja on 15 vuotta, joka on johdettu lääketieteellistä tutkimusta koskevasta laista. Joissakin tutkimuksissa on lähdetty siitä, että 15 vuotta täyttäneen tutkimiseen ei enää tarvita huoltajan suostumusta. Sen paremmin 12 kuin 15 vuoden ikärajaakaan ei voida noudattaa mekaanisesti vaan kunkin lapsen oma kypsyys on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon. (Nieminen 2010, 36-37.)

Oman tutkimukseni kohdalla suostumusta on kysytty myös vanhemmilta, vaikka nuoret ovat yli 12-vuotiaita. Vanhempien suostumuksen kysyminen on tässä lastensuojelukontekstiin liittyvässä tutkimuksessa eettisesti perusteltua. Vaikka tutkitaan nuorten kokemuksia niin samalla on kyse arkaluontoisista ja salassa pidettävistä asioista, jotka voivat koskettaa koko perhettä. Haastateltavien nuorten asiakkuus todennäköisesti jatkuu tutkimuksen jälkeen. Ilman vanhempien hyväksyntää tai heidän selkensä takana toimiminen voi luoda jännitteitä vanhempien ja sosiaalityöntekijän tai lastensuojeluyksikön. Se voisi vaikeuttaa yhteistyötä. Yhden nuoren kohdalla yhteyden vanhempiin hoiti lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Kahden nuoren vanhemmalta kysyin suostumusta suoraan kasvotusten. Kolmen lapsen kohdalla lastensuojeluyksiköstä nuoren omaohjaaja välitti esittelykirjeen ja suostumuslomakkeen vanhemmalle, joka palautti täytetyn lomakkeen yksikköön ennen haastattelua.

4.4 Sisällönanalyysi

Tutkimusaineiston analysoinnissa käytän teoriaohjautuvaa sisällönanalyysia. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä aikaisempi tieto ohjaa ja auttaa analyysia. Analyysiyksiköt valitaan kuitenkin aineistosta. Analyysissä näkyy aikaisemman tiedon vaikutus, mutta se ei ole varsinaisesti teoriaa testaava. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä päättely on abduktiivista, mikä tarkoittaa ajatteluprosessissa vaihtelua aineistolähtöisyyden ja valmiiden mallien välillä. Analyysissäni aineistosta nousevien analyysiyksiköiden tulkintaa ja ryhmittelyä ohjaa teoria ja ajattelua on ohjannut vuoroin teoria ja aineisto. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109–110.)

Sisällönanalyysin vaiheet ovat pelkistäminen eli redusointi, jossa aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois joko tiivistämällä dataa tai pilkkomalla sitä osiin. Pelkistäminen voi tapahtua etsimällä aineistosta tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja. Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmitellään eli klusteroidaan, joka tarkoittaa, että aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä, jotka sitten ryhmitellään ja yhdistetään eri luokiksi. Yksittäiset tekijät sisällytetään tässä vaiheessa yleisempiin käsitteisiin ja aineisto tiivistyy. Aineiston ryhmittelyä seuraa käsitteellistäminen eli abstrahointi. Se tarkoittaa tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon erottamista ja sen perusteella teoreettisten käsitteiden muodostamista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123 – 125.)

Aloitin varsinaisen analyysin tutustumalla aineistoon lukemalla litteroidun aineiston useamman kerran läpi. Etsin aineistosta suostumuksen antamiseen ja avoimuuden sijoituksessa olemiseen liittyviä ilmaisuja haastattelun runkoa noudatellen. Aineistosta nousi vahvasti myös osallisuuteen liittyviä teemoja. Ryhmittelyä tehdessäni huomasin nopeasti, että aineistosta nousevat teemat yhdistyivät Lundyn osallistumismallin teemoihin tila, ääni, yleisö ja vaikutus. Käsitteellistämässä eli abstrahoinnissa jaoin aineiston näiden Lundyn osallistumismallin käsitteiden alle.

Tila on Lundyn mallin mukaan kannustava ja turvallinen lapsille omien näkemysten ilmaisemiseen. Tila -käsitteen alle tulleesta aineistosta löysin paljon ilmapiiriin ja sen luomiseen liittyviä asioita. Tämän vuoksi teemaksi tuli *ilmapiiri suostumuksen ja osallisuuden mahdollistajana*. Tämän teeman alle aineistosta löytyi paljon asioita. Lundyn mallin ääni osiossa lapsia tuetaan oman näkemyksen muodostamisessa ja lapsille on tarjolla riittävästi tietoa näkemyksen

muodostamiseen. Ääni -käsitteen alle keräsin aineistosta asioita, jotka liittyivät siihen millaista tietoa aineiston perusteella nuoret saivat suostumuksen ja osallisuuden tueksi. Teeman nimeksi nostin *tieto suostumuksen ja osallisuuden tukena*. Lundyn mallin kolmas osio on yleisö, jossa lasten näkemykset viestitään taholle, jolla on velvollisuus kuunnella. Yleisö -käsitteen alle aineistosta liitin kohdat, joissa tuli esille ketkä nuoria kuuntelevat. Teeman nimesin *kuuntelijat suostumuksen ja osallisuuden varmistajina*. Neljäs Lundyn mallin osio on vaikutus, johon liittyy lasten näkemysten todesta ottaminen ja niiden pohjalta toimiminen. Vaikutus -käsitteen alle aineistosta liitin asioita, joita nuoret kertoivat siihen liittyen, miten he kokevat mielipiteillään olevan vaikutusta. Teeman nimesin *nuorten kokemus vaikuttamisesta*.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen tuloksia, jotka on jaettu neljän otsikon alle. Otsikot ovat syntyneet sisällönanalyysin perusteella nousevista teemoista ja käsitteistä. Ensimmäisenä käsitellään teemaa, jonka olen nimennyt ilmapiiri suostumuksen ja osallisuuden mahdollistajana. Havaitsin aineistosta, että ilmapiirillä on vahva rooli osallisuuden ja suostumuksen mahdollistajana. Ilmapiiri on kokemuksellinen asia ja siihen vaikuttaa monet asiat, mutta kaikkein eniten ihmiset. Analysoin aineiston perusteella millaiset asiat nuorille tuovat kokemuksen ilmapiiristä, joka on mukaan ottava ja kannustaa osallistumaan päätöksentekoon. Toinen teema on nimetty otsikolla tieto suostumuksen ja osallisuuden tukena. Tiedolla on merkitystä päätöksenteossa ja osallisuudessa. Nuorten kokemus tiedon saamisesta ja välittämisestä vaihtelevat. Aineiston perusteella analysoin sitä mistä tietoa saadaan, millaista tieto on ja miten se tieto tukee mielipiteen ilmaisua ja osallisuutta. Kolmantena osiona on kuuntelijat suostumuksen ja osallisuuden varmistajina. Nuorten haastatteluista nousi esiin, että he kokevat, että tulevat kuulluiksi. Kuulluksi tulemisen kokemus vaatii sen, että on joku, joka kuuntelee ja kuulee. Analysoin aineiston perusteella sitä, keitä ne henkilöt ovat, jotka nuoria kuuntelevat ja näin varmistavat sekä suostumuksen että osallisuuden. Viimeisenä osiona nuorten kokemus vaikuttamisesta. Osiossa analysoin sitä, miten nuoret kokevat mielipiteidensä vaikuttavan. Aineistossa suostumus nousee esiin päätöksenteon yhteydessä ja osallisuus liittyy kokonaisvaltaisemmin avohuollon sijoitukseen ja siihen liittyvään prosessiin.

5.1 Ilmapiiri suostumuksen ja osallisuuden mahdollistajana

Haastatellut nuoret kokivat, että olivat olleet mukana ja osallistuneet vahvasti avohuollon sijoituksesta päättämiseen. Heidän kokemuksensa ilmapiiristä ja siitä miten heille annettiin tilaa ja mahdollisuuksia mielipiteiden ilmaisemiseen vaikutti kokemukseen. Lundy (2007) osallisuuden mallissa on tärkeää tila, jossa lapsia kannustetaan ilmaisemaan omat mielipiteensä ja näkemyksensä. Sellainen tila on merkityksellinen myös suostumuksen kysymisessä ja antamisessa. Se vaatii lapsilta luottamusta aikuisiin ja sitä, että ei ole pelkoa mielipiteen väheksymisestä. Turvalliseen tilaan vaikuttaa ja ilmapiiri ja mahdollisuuksien luominen. Merkityksellistä on miten aikuinen kohtaa lapsen ja miten tilanteissa otetaan huomioon lapsen toiveet ja taipumukset. (Lundy 2007; Kennan ym. 2019.)

Haastattelussa kysyttiin nuorilta, keneltä aloite avohuollon sijoituksesta on tullut ja mikä vaikutti siihen suostumiseen. Kolme nuorista kertoi, että olivat itse tehneet aloitteen avohuollon sijoitukseen. Nuoret kuvasivat kokeneensa tilanteensa sellaiseksi, että halusivat siihen muutosta. Nuorilla oli ollut käytössä muita avohuollon tukitoimia, joita eivät kokeneet kuitenkaan riittäviksi.

”Sain idean siitä, kun kävin sen [siskon] kanssa tutustumassa. Niin sit ajattelin, että tästä [avohuollon sijoitus] vois olla mullekin hyötyä. Et mulla on niinku koulussa ollu vähä vaikeeta, et mä en oo oikein sielä käyny, että mieliala on niin matala, etten saa mitään tehtyä niin mä aattelin että täällä sais sitä rytmiä elämään..” N2

”Puhuin itse tukihenkilölle.. Halusin asiat paremmaksi, halusin tiettyjä rajoja, en kyllä oikein ymmärrä miksi, mutta halusin.” N3

”Tää oli ihan mun oma halu. Kerroin sosiaalityöntekijälle, etten halua olla perheen kanssa ja kotiin meneminen ahdistaa.” N6

Nuorten vastauksista tulee esiin se, että erilaisilla tavoilla on mahdollisuus luoda ilmapiiri oman mielipiteen muodostamiseen ja ilmaisemiseen. Avoimen ilmapiirin vallitessa nuorella on ollut mahdollisuus käydä lastensuojeluyksikössä tutustumassa ja huomata sen tuomat mahdollisuudet omassa asiassaan. Iso rooli on lasten kanssa työskentelevillä aikuisilla. Kahden jälkimmäisen nuoren vastauksissa näkee luottamuksellisen suhteen merkityksen osallisuudelle ja oman mielipiteen esille tuomiselle. Toisella nuorella on ollut sellainen suhde tukihenkilöön, että on voinut ja uskaltanut kertoa ajatuksistaan hänelle. Toisella nuorella on ollut luottamus omaan sosiaalityöntekijään, ja hän on voinut kertoa ajatuksistaan suoraan sosiaalityöntekijälle.

Kolme muuta haastateltua nuorta kertoivat, että heille oli ehdotettu avohuollon sijoitusta vaihtoehtona. Kaksi nuorista koki, ettei todellista toista vaihtoehtoa ollut. He olivat molemmat olleet kiireellisesti sijoitettuna ja oli pohdittu, miten nuorten asiassa jatkettaisiin. Nuoret kertoivat, ettei muut vaihtoehdot tuntuneet hyvältä heidän kannaltaan ja olivat siksi suostuneet avohuollon sijoitukseen.

"mieluummin nyt se, kun sehän on niinku mun mielestä parempi.. et ihan kieltä-mättä se on parempi ku kiireellinen sijoitus tai huostaanotto.." N1

"ei siis vain niinku ollu mitään muuta vaihtoehtoa, että kun mä en kotiinkaan ha-lunnu mennä." N4

Näiden nuorten kohdalla aloite avohuollon sijoitukseen oli tullut muualta kuin itseltä, mikä on hyvin tyypillinen tilanne. Nuoret oli otettu mukaan päätöksentekoon ja he olivat saaneet olla mukana keskustelussa ja päätöksenteossa. Pätevään suostumukseen tarvitaan tieto kaikista päätöksen vaihtoehdoista ja niiden vaikutuksesta. Nuoret ovat suos-tuneet avohuollon sijoitukseen sen tiedon kautta mikä heille on annettu. Vaikka nuoret kokivat, ettei todellisia vaihtoehtoja ollut, he eivät kokeneet tilanteessa olleen minkään-laista pakottamista tai painetta. Ilmapiiri oli luotu sellaiseksi, jossa nuoret voivat kokea osallisuutta ja ovat voineet ilmaista suostumuksensa.

Haastatellut nuoret kokivat, että lastensuojeluyksikössä oli turvallista ilmaista omia näkemyk-siään. Nuorten mukaan heidän kuulumisiaan ja ajatuksiaan kyseltiin ja niistä oltiin kiinnostu-neita. Nuoret kokivat, että heihin luotettiin ja annettiin sopivasti vastuuta ja he saivat vaikut-taa siihen mitä tapahtuu.

" joo, kyllä niitä [ohjaajia] kiinnostaa, että miten mulla menee ja mitä mieltä mä oon asioista. Meillä on aina maanantaisin sellainen yhteispalaveri niin siinäkin aina kysytään palautetta... kyllä mua kuunnellaan, että mitä mä haluan tehdä. Ei ne pakota mua mihinkään." N2

"täälä saat niinku ihan itte hoitaa omat asiat, aikalaillla, et niinku kukaan ei oikees-taan puutu mihinkään ellei oo tarve. Sulle annetaan niinku tarpeeksi vastuuta." N4

Ensimmäisessä sitaatissa nuori tuo esiin, että ohjaajia kiinnostaa nuoren asiat ja mielipiteet. Tärkeää on, että aikuinen kysyy ja kuuntelee. Osallisuuden kokemus syntyy vuorovaikutuk-sesta aikuisen kanssa. Osallisuudelle merkityksellistä on ilmapiiri, joka kannustaa mielipiteiden ilmaisemiseen ja antaa kokemuksen merkityksellisyydestä. Myös luottamuksella puolin ja

toisin on merkitystä. Kokemus luottamuksesta auttaa nuorta osallistumaan ja kertomaan ajatuksistaan. Aikuisen luottaessa nuoreen on hänen helppo antaa tilaa nuorelle.

Nuoret kuvasivat, että yksikössä oli hyvä olla ja ohjaajat olivat heitä varten. Haastatellut nuoret kertoivat, että heillä on yksikössä aikuisia, joille voivat puhua asioistaan. Toisille aikuisille se oli helpompaa kuin toisille.

”täällä on hyvä ilmapiiri, kivaa tekemistä, ihmisiä joille voi puhua kaikesta. Joittenkin kanssa tulee paremmin ja joittenkin kanssa ei niin hyvin, mutta toimeen tulen kaikkien kanssa.” N3

”Täällä niinku ollaan aika hyvin niinku nuorien puolella kanssa. Ainakin omasta kokemuksesta.” N6

”käytävällä on tommonen taulukko, sieltä mä nään ketkä ohjaajat on niinku paikalla millonki. Niin sitte jos on joku kiva ohjaaja niin tottakai mä niinku, kivoille just on niinku helpoin puhuu.. tykkään justii jos on huumorintajuinen ohjaaja, et vaikka olis vakavaki tilanne niin se että pystyy siinäki vähä pitää sitä huumorintajuus yllä niin sit se on mun mielestä tosi hieno asia..” N1

Ohjaajat lastensuojeluyksikössä ovat tärkeitä nuorten osallisuuden mahdollistajia. Heidän tehtävänsä on luoda sellainen ilmapiiri, joka auttaa ja tukee nuoria ilmaisemaan itseään, osallistumaan toimintaan ja tuntemaan olonsa hyväksi.

Osallisuus ja siihen liittyvä kuulluksi tuleminen kokemus ei ole itsestään selvää. Yksi nuorista pohti sitä, onko kaikkien nuorien kohdalla niin, että nuoria kuunnellaan ja kuullaan. Hän myös pohti onko se sijoitusmuodosta kiinni miten paljon nuorta kuullaan. Toinen nuori oli sitä mieltä, että avohuollon sijoitukseen liittyen häntä on kuultu sekä päätöksenteossa että sijoituksen aikana, mutta kiireellisen sijoituksen aikana ei.

”Kyllä mua kuunnellaan. Se ei päde kaikkiin nuoriin, et joskus sosiaalityöntekijä tai ohjaaja tekee ite niitä päätöksiä nuorille, mut seki riippuu niinku mikä paikka on ja

mikä tilanne on, mikä sijoitus.. se on iha siitä kiinni. Mutta mulla on ollu aina että mua on kuunneltu.” N1

”joo, nytte annettiin tilaa ja kuultiin, kun oli avohuollon sijoituksen neuvottelu, mutta ehkä kiireellisessä se oli vähä enemmänkin mielipide.” N6

Nuorten vastauksista tulee ilmi, että kaikki nuoret eivät välttämättä ole samassa asemassa, vaikka niin ei saisi olla. Nuori N1 pohti, että vaikka häntä itseään kuullaan niin hän ei pidä reiluna sitä, että jotakin toista ei kuulla. Nuoret toivat esiin sen, että voisi johtua sijoitusmuodosta, ettei kuulla. He pohtivat, että kyse voi olla siitä, kun muut sijoitusmuodot eivät ole vapaaehtoisia. Avohuollon sijoituksessa molemmat kokivat tulevansa kuulluiksi. Ilmapiiriin voi vaikuttaa negatiivisesti se, jos nuoret kokevat, ettei kaikki nuoria kohdella samalla tavalla. Se herättää epäluottamusta.

Haastatellut nuoret toivat haastattelussa esiin paljon positiivisia asioita avohuollon sijoituksesta ja lastensuojeluyksiköstä. Negatiivisena osa nuorista koki jotkut säännöt, mutta kuvasi ymmärtävänsä, miksi niitä on. Yksi nuori arvioi, että säännöt ovat kohtuulliset ja yksikössä on rento meininki. Myös vastuutehtävät eivät olleet osan mielestä kivoja, kun taas osa koki ne normaaliksi toiminnaksi.

”kyl mä niinku ihan ymmärrän ne säännöt. Siis tietenki ne kotiintuloajat.. kyllä se niinku ärsyttää ku pitää tulla niin aikaisin, mut siis kyllä mä ihan ymmärrän minkä takia on pistetty sillee.” N5

”Täällä laitetaan paljon vastuujuttuja, kuten keittiövuorot, mikä ei ole vaikeaa, mutta välillä ei vaan jaksaisi tehdä.” N3

”Vaikka säännöt on tiukat, niin ne on meidän omaksi parhaaksi niin ei niistä voi oikein valittaa.” N2

Osa nuorista oli kertomansa mukaan ilmaissut aikuisille suhtautumisensa sekä sääntöihin että tehtäviin, mutta kokivat, ettei sillä ole ollut merkitystä, koska muutosta ei ole niihin tullut. Osa

koki, ettei omasta suhtautumisesta kannata puhua, koska se ei muuttaisi mitään, koska sekä säännöt että tehtävät koskevat kaikkia nuoria.

Yhteisöllisyys vaikuttaa osallisuuden kokemukseen. Kun tuntee kuuluvansa yhteisöön ja on osa sitä, osallistuminen on helppoa. Kolme nuorta kertoi, että tulivat hyvin toimeen muiden yksikössä olevien nuorten kanssa ja kertoivat viettävänsä aikaa myös yhteisissä tiloissa. Kaksi heistä kuitenkin kaipasivat paljon ulkopuolella olevia kavereitaan ja kokivat etteivät pysty tapaamaan heitä riittävästi. Kolmas koki, että saa tavata ulkopuolella olevia kavereita riittävästi ja kertoi hänellä olevan paljon kavereita. Nämä nuoret olivat yksikössä samalla osastolla. He kokivat yhteisökokoukset ja -päivät mukavina ja siellä olevan kivaa tekemistä. Yhteisöllisyys lastensuojeluyksikössä ei ollut kuitenkaan onnistunut kaikkien nuorten kohdalla.

”No ei me oikein kukaan puhuta niinku keskenämme mitään.” N2

”yhden nuoren kanssa olen tekemisissä.” N5

Kaksi haastateltua kertoivat tulevansa hyvin juttuun parin yksikössä olevan nuoren kanssa. Molemmat kaipasivat ulkopuolella olevia kavereita. Toinen kertoi, että on vapaa-aikana paljon kavereiden kanssa. Toinen kertoi, ettei viime aikoina ollut jaksanut lähteä ulos kavereita tapaamaan, koska ei jaksanut kertoa ja selittää olevansa lastensuojelulaitoksessa. Nämä nuoret olivat samassa yksikössä samalla osastolla. Molemmat kokivat yhteisökokoukset ja -päivät pakollisena pahana ja toinen kritisoi sitä, että ketään ei oikein kiinnostanut ne ja niissä ei keksitty mitään uutta.

”yhteisökokouksessa päätetään niinku noi ruokavuorot ja sillee... sitte kysytään, että nuorilta mitä halutte tehdä. On ollu monesti ettei kukaan nuori sano mitää, et niinku ihan sama, et ei niinku kiinnosta.” N1

”Viimeks me tehtiin piparkakkutaloja, mutta ei siinäkää oikee niinku, ku kaikki vaan ite siinä väkersi niitä niin ei oikeen puhuttu mitää.” N2

Nuori pohti, että yhteisöpäiviä olisi hyvä järjestää harvemmin kuin joka viikko, jotta ihmiset jaksaisivat niistä innostua ja tekeminen ei olisi aina samaa. Ajatustaan nuori ei ollut kuitenkaan sanonut ohjaajille tai yhteisökokouksessa. Yksi haastatelluista kertoi, ettei ollut juurikaan puhunut muiden yksikössä olevien nuorten kanssa. Hän kertoi, ettei keskustelua ollut syntynyt yhteisökokouksessa tai yhteisöpäivässäkään. Nuoresta tuntui, ettei ketään muuta kiinnostanut mikään.

Kaksi nuorta kertoi, että ovat välillä epäröineet sitä haluavatko olla lastensuojeluyksikössä. Toinen nuorista kertoi, että on pystynyt asiasta puhumaan yksikössä ja keskustelemaan ohjaajien kanssa. Toinen kertoi puhuneensa näistä tunteista kavereille ja vanhemmille, mutta ei ohjaajille tai sosiaalityöntekijälle. Hän koki, ettei voisi itse vaikuttaa kuitenkaan siihen, että sijoitus voitaisiin päättää ja koki siksi, ettei puhuminen auttaisi. Muut haastatellut eivät olleet epäröineet sijoituksen aikana suostumustaan avohuollon sijoitukseen. Nuoret kokivat, että tilanteessaan avohuollon sijoitus on hyvä asia.

”En, mieluummin täällä kuin kotona.” N2

”En ole epäröinyt, olen aatellut että tämä on tämmönen hetkellinen elämänvaihe.” N5

”En, kyllä jos kotioloihin vertaa niin tunnen olevani enemmän kotona kun oon täällä.” N6

Haastatellut nuoret kokivat, että avohuollon sijoituksesta on ollut hyötyä heille. Nuoret kokivat, että olivat saaneet paljon tukea lastensuojeluyksikössä ja kokivat, että heitä kannustettiin ja puolustettiin asioissa. Nuoret kokivat lastensuojeluyksikön turvallisena paikkana ja osa oli valmiita myös jatkamaan sijoituksessa.

”ruokailutottumukset on muuttunut ja syön viisi kertaa päivässä mikä on hyvä juttu. Täällä on jotenkin helpompi olla kuin kotona kun joku on kertomassa mitä pitää tehdä. Kotona en tee mitään, olen vain omassa huoneessa.” N2

”Koulu on sujunut tosi hyvin. Opettajakin on sanonut, että on pystynyt paljon paremmin keskittyä ja olemaan aktiivinen tunnilla. Kaikki on mennyt tosi hyvin.” N6

Nuoret ovat kokeneet ilmapiirin avohuollon sijoituksen aikana sellaiseksi, että se on vaikuttanut heidän hyvinvointiinsa ja asioihin, joissa oli aiemmin ollut haastetta. Ilmapiiri koettiin turvalliseksi, mikä on iso tekijä osallisuuden kokemuksessa.

5.2 Tieto suostumuksen ja osallisuuden tukena

Haastatellut nuoret kertoivat saaneensa tietoa eri tahoilta avohuollon sijoituksen eri vaiheissa. Haastatellut nuoret itse kokivat, että heillä oli tarvittava tieto siihen, että pystyivät muodostamaan mielipiteensä. Lundyn osallisuuden mallin (2007) mukaan tärkeää on, että lapsilla on mahdollisuus oman näkemyksen muodostamiseen ja lapsille annetaan riittävästi tietoa, että voi ilmaista näkemyksensä. Merkityksellistä on tietojen vastavuoroinen jakaminen ja vuoropuhelu. Lapsien täytyy voida ilmaista mielipiteensä vapaasti ja halutessaan myös kieltäytyä sanomasta mielipidettään ja osallistumasta. Riittävän tiedon saaminen on edellytys mielipiteen muodostamiselle ja suostumuksen antamiselle. Tärkeää on, että tieto annetaan ikätasoisesti ja ymmärrettävästi sekä riittävän kattavasti.

Kaksi nuorta kertoi, että olivat suoraan puhuneet sosiaalityöntekijän kanssa avohuollon sijoituksesta, toinen puhelimitse ja toinen oli tavannut sosiaalityöntekijän kahden kesken. Kaksi nuorta kertoi saaneensa tietoa tukihenkilöltä, jonka kanssa oli keskustellut avohuollon sijoituksesta ja siitä mitä se tarkoittaa. Yksi nuorista kertoi, että hän oli saanut tietoa avohuollon sijoituksesta kavereilta ja koki, että sitä kautta saatu tieto on merkityksellisempää kuin aikuisilta saatu tieto. Myös toinen nuori kertoi, että olisi tärkeää saada tietoa sellaiselta samanikäiseltä, jolla on kokemusta. Hänen mielestään siihen on helpompi uskoa kuin aikuisen kertomaan ja vakuutteluihin.

”Se on yleensä helpompi ku kysyy kavereilta, ku että joku äiti tai niinku vanhemmat selittää sen tai ohjaaja tai sosiaalityöntekijä. Et se on niinku paljo.., mut sehän ei

nyt tietenkää niin luotettava tieto, että kaveri sanoo, mut se on niinku helpommin ymmärrettävissä sillee jos oma kaveri selittää jonku tommosen..” N1

Nuoret kertoivat neuvottelussa sosiaalityöntekijän kertoneen lisää avohuollon sijoituksesta. Viisi haastatelluista kertoivat, että perustivat näkemyksensä ja suostumuksensa hyvin pitkälti siihen, että olivat olleet jo aiemmin sijoitetuina ja heidän kokemuksensa oli ollut sijoituksesta hyvä. Kaksi haastatelluista nuorista oli ollut aiemmin alakouluikäisenä avohuollon sijoituksella lastensuojeluyksikössä ja toinen heistä oli ollut kiireellisellä sijoituksella yksikössä, mikä oli muutettu myöhemmin avohuollon sijoitukseksi. Kolme haastatelluista oli ollut aiemmin samassa lastensuojeluyksikössä kiireellisellä sijoituksella. Kahdella heistä oli ollut muutama kuukausi aiemmin kiireellisen sijoituksen jakso ja yhdellä oli muutettu sijoitusmuoto kiireellisen sijoituksen jakson päätyttyä avohuollon sijoitukseksi. Yhdellä nuorista ei ollut aiempaa kokemusta sijoituksesta tai lastensuojeluyksikössä olemisesta. Hän kertoi tutustumisen yksikköön tuoneen paljon tietoa, koska käynnillä sai tietoa yksikön ohjaajilta ja tapasi yksikössä olevia nuoria.

Nuoret toivat esiin, että he ovat kyenneet ilmaisemaan mielipiteensä avohuollon sijoituksen aikana vapaasti ja ovat voineet vaikuttaa siihen mitä tapahtuu, kuten esimerkiksi kotilomiin ja muihin menoihin. Haastatellut nuoret kertoivat, että ovat yleensä saaneet tietoa ja heidän kysymyksiin on vastattu, jos jokin on mietityttänyt. Yksi nuorista koki, että aina ei saa vastauksia ymmärrettävästi ja joutuu kysymään asioita useasti ennen kuin saa hyväksi kokemansa vastauksen.

”Mä oon semmonen että jos mä haluan tietää jotain niin sit mä pyrin siihen vastaukseen johon mä oon niinku tyytyväinen sillee, et mä ymmärrän sen. Et mua niinku yleensä ärsyttää jos joku ohjaaja tai sossu sanoo jotain ja sit mä en ymmärrä sitä.. sitte tulee joku että siks näin tehään niin mä en yleensä niinku pidä siitä. Enkä mä usko että kukaan tykkää siitä, mut se on mun mielestä tosi kivaa jos joku osaa niinku selittää hyvin ja mä ymmärrän sen heti niin tuun hyvin toimeen.” N1

Nuori N1 kuvaa sitä, ettei aina ymmärrä mitä ohjaajat tai sosiaalityöntekijät hänelle puhuvat. Usein on niin, että puhutaan niin sanotusti ammattisanastoa, joka voi olla nuorelle vaikea ymmärtää. Nuori N1 kuvaa sitä, että hän on sinnikäs ja vaatii itse sellaisen vastauksen, jonka voi

ymmärtää ja käsitellä. On vaikeaa kokea olevansa osallisena, jos ei ymmärrä mitä tapahtuu tai mitä pitäisi tehdä. Tämän vuoksi osallisuuden kannalta on tärkeää, että tietoa annetaan ymmärrettävällä tavalla ja yksilöllisesti. Täytyy ottaa huomioon nuoren yksilölliset tarpeet ja ikätaso, kun mietitään millä tavalla tietoa kullekin nuorelle annetaan.

5.3 Kuuntelijat suostumuksen ja osallisuuden varmistajina

Haastatteluiden pohjalta nousi esiin nuorten kokevan, että heidän mielipiteitään ja näkemyksiään kuunneltiin ja kuultiin. Kuulijoiksi nostettiin yksikön ohjaajat ja myös sosiaalityöntekijät. Kaikki nuoret kokivat, että vaikka olivat avohuollon sijoituksesta keskustelleet ja tietoa saaneet monelta eri taholta niin heidän mielipiteensä oli mennyt sosiaalityöntekijälle tietoon. Sosiaalityöntekijät olivat ottaneet tiedon nuorten ajatuksista vastaan ja kuulleet sitä nuorten mielestä. Lundyn mallissa (2007) on merkitystä sillä, että päätöksentekoprosessiin osallistuvat henkilöt kuuntelevat lasten näkemyksiä. Lapsilla täytyy olla mahdollisuus välittää näkemyksensä henkilölle tai elimelle, jolla on valtuudet tehdä päätöksiä tai heidän näkemyksensä pitää ainakin välittää suoraan tai epäsuorasti päätöksentekijälle.

Neljä nuorta kertoi, että sosiaalityöntekijä oli kysynyt heiltä vielä erikseen suostumusta avohuollon sijoitukseen eikä päätöstä ollut tehty sen perusteella, että sosiaalityöntekijä oli saanut kuulla esimerkiksi tukihenkilöltä nuoren haluavan avohuollon sijoitusta. Kaksi nuorta koki, ettei heiltä ollut suostumusta erikseen suoraan kysytty, mutta kokivat sen johtuvan siitä, että olivat niin selkeästi sanoneet itse haluavansa sijoitukseen ja asiasta oli keskusteltu neuvottelussa. Osallisuuden kannalta merkittävää on se, että päätöksentekoprosessiin osallistuvat henkilöt kuuntelevat lapsen näkemyksiä. Lapsille täytyy avata kanavia ja heillä täytyy olla mahdollisuus välittää näkemyksensä suoraan tai epäsuorasti sellaiselle henkilölle, jolla on valtuudet tehdä päätöksiä.

Nuoret kuvasivat tukeutuvansa lastensuojeluyksikön ohjaajiin ja luottivat, että ohjaajien kautta heidän toiveensa ja ajatuksensa menisivät myös sosiaalityöntekijöille. Suhde ohjaajiin korostui nuorten puheessa. Kaksi nuorta koki, että voivat olla tarvittaessa myös suoraan sosiaalityöntekijään yhteydessä aina kun on tarvetta ja voivat puhua myös sosiaalityöntekijälle

vapaasti. Pääsääntöisesti nuoret kertoivat sosiaalityöntekijän tapaamisten toteutuvan lastensuojeluyksikössä ennen heidän asioissaan pidettäviä neuvotteluita. Osa nuorista sanoi toivovansa sosiaalityöntekijän tapaamisia lisää, mutta osa oli sitä mieltä, että neuvotteluissa sosiaalityöntekijän tapaaminen riittää. Yksi nuorista kertoi, että tapaa sosiaalityöntekijää melko säännöllisesti myös lastensuojeluyksikön ulkopuolella. Hän koki, että ympäristössä, joka oli itselle tärkeä ja mieluinen, oli helpompi puhua ja kertoa ajatuksistaan. Hän koki, että tapaamiset ovat ulkopuolella parhaita, koska silloin pystyy keskustelemaan rennommin. Yksi nuori kertoi, että hän ei ollut tavannut sosiaalityöntekijää, mutta toivoi sitä. Nuori oli kertonut toiveestaan yksikön ohjaajalle, joka oli luvannut välittää tietoa sosiaalityöntekijälle.

5.4 Nuorten kokemus vaikuttamisesta

Aineistosta nousi esiin nuorten kokemus, että heidän omilla näkemyksillään ja mielipiteillään tilanteestaan oli avohuollon sijoituksesta päätettäessä ja sen aikana ollut merkitystä ja vaikutusta asioihin. He olivat mielestään saaneet olla mukana päättämässä itseään koskevista asioista. Nuoret kokivat, että heidän mielipiteillään on merkitystä ja ne otetaan huomioon päätöksenteossa. Lundyn mallissa (2007) korostetaan sen merkitystä, että aikuiset paitsi kuuntelevat lapsia myös ottavat heidän näkemyksensä vakavasti. Lapsille täytyy myös tuoda esiin se, miten heidän näkemyksiään on otettu huomioon.

Haastatellut kertoivat avohuollon sijoituksen syiksi sekä omaan vointiin ja toimintaan liittyviä asioita, että kotioloihin liittyviä asioita. Haastatellut kertoivat muun muassa ahdistuneisuudesta, itsetuhoisuudesta, masennuksesta, koulupulmista ja päihdekokeiluista. Kotioloihin liittyen haastatellut kertoivat negatiivisesta ilmapiiristä, perheväkivallan uhasta, välinpitämättömyydestä sekä päihdeongelmista. Nuoret kokivat, että puhuessaan ongelmista avohuollon sijoituksesta päätettäessä ja avohuollon sijoituksen aikana, ne otettiin todesta. Nuoret kokivat, että heitä on haluttu auttaa ja kannustettu kertomaan ajatuksiaan ja tunteitaan. Nuoret kokivat, että heidän elämäänsä on ollut vaikutusta sillä, että on pystynyt kertomaan näkemyksiään ja ajatuksiaan avoimesti. Neljä nuorista olivat varmoja siitä, että eivät olisi sijoitettuna, mikäli eivät olisi suostuneet avohuollon sijoitukseen. Kaksi nuorista eivät olleet varmoja mitä olisi tapahtunut, mikäli eivät olisi suostuneet avohuollon sijoitukseen.

Merkittävää osallisuuden kannalta on se, että lasten näkemykset otetaan todesta ja niiden pohjalta toimitaan. Tärkeää on, että lapsille tulee kokemus, että heidän mielipiteensä on huomioitu. Osallisuus syntyy kokemuksesta, että on kuultu, mutta lapsille on myös tärkeää kertoa, miten heidän näkemyksensä on otettu huomioon ja mikä päätös tehtiin. Tärkeää on, että lapsilla on kokemus, että he vaikuttavat päätöksiin.

Nuoret kertoivat, että heidän ehdotuksensa, otetaan lastensuojeluyksikön arjessa huomioon ja heille kerrottiin, mikäli ei voitu ja selitettiin miksi ei. Yksi nuorista kertoi, että hänellä on kokemus siitä, että hänen mielipiteensä ohitetaan. Nuori koki, että ohjaajat sopivat vanhemman kanssa asioita, kuten vanhemman tapaaminen, joihin hän itse ei ollut suostunut tai häneltä ei ollut kysytty mielipidettä. Nuori koki sen ikävänä ja oli siitä asiasta ohjaajille sanonut. Nuori toivoi, että jatkossa hänen suostumustaan kysyttäisiin esimerkiksi siihen, milloin vanhempi voi käydä häntä tapaamassa yksikössä.

Kolme haastatelluista ajattelivat, että heidän mielipiteellään ja näkemyksellään on vaikutusta siihen, jatketaanko avohuollon sijoitusta vai päättyykö se. He ajattelivat, että mikäli itse kokevat tilanteen olevan hyvä niin palaavat kotiin. Tärkeimmäksi tiedoksi jatkamiseen tai päättämiseen he näkivät sen miltä heistä itsestä sillä hetkellä tuntuu. Yksi nuorista koki, että tulee varmasti tarvitsemaan vielä tukea ja haluaa jatkaa sijoituksessa.

”Kyllä uskon, että jos sanon, että haluan kotiin niin sitä kuullaan ja mietitään ja jos sanon että haluan olla vielä niin mun annetaan olla. Mun tilanne on sellanen, että mua kuunnellaan tässä.” N5

”Se on ihan oma aiheuttama sijoitus niin se on sitte oma aiheuttama lähtökin. Ei ole kestäkään muusta kiinni mun tilanteessa.” N1

Kolme haastatelluista ei olleet niin varmoja omasta vaikutusvallasta sijoituksen jatkamiseen tai päättämiseen. He kokivat, etteivät voisi nuorina päättää asiaa yksin. Yksi ajatteli, että hänellä on noin 35% mahdollisuus vaikuttaa, koska myös vanhempien mielipide vaikuttaisi. Hän kuitenkin koki, että sosiaalityöntekijä olisi hänen puolellaan ja se mitä sosiaalityöntekijä suosittelee ja näkisi parhaana hänelle, vaikuttaisi vanhempien päätökseen ja mielipiteeseen.

Nuoret osallistuivat neuvotteluihin, joita pidettiin heidän asioissaan. Nuoret kokivat, että osallistuminen niihin on tärkeää, koska niissä päätetään heidän omista asioistaan. Nuorten mielestä heille annettiin tilaa neuvotteluissa ja heiltä kysyttiin myös siellä mielipiteitä. Osa nuorista koki, että neuvottelussa oli helppo kertoa ajatuksiaan ja mielipiteitään. Osa nuorista taas koki, että kaikkia asioita ei ole helppo tuoda neuvottelussa esiin ja tiettyjä asioita oli vaikea sanoa itse vanhempien aikana. Nuoret pitivät hyvänä sitä, että asioista on ennen neuvottelua keskustellut ohjaajan tai sosiaalityöntekijän kanssa, jolloin heidän mielipiteensä olivat tiedossa sosiaalityöntekijällä etukäteen.

”puhun neuvotteluissa, en ole hiljaa. Mun mielestä siellä pitää itsekkin puhua. Sanoa mitä mieltä on siitä mitä tapahtuu tai on tapahtunut. On tärkeää että itse saa sanoa niinku omista asioista ettei siellä muut vaan päättä tai sano.” N1

”Pystyn sanomaan mielipiteeni neuvottelussa, mutta ongelma on äiti kun se käyttää mun sanomisia mua vastaan. Se käyttää niitä eri tarkoituksessa mitä mä oon käyttänyt ja siksi mä oon oppinu siihen mitä mä sanon, missä tilanteessa ja millä tavalla. Mun pitää neuvottelussa aina vähän miettiä miten kaikki reagoi siihen miten mä sanon. Se ei tunnu hankalalta koska siihen on jo oppinut, pienestä pitäen pitänyt tehdä niin.” N6

Nuori N1 on oivaltanut sen, että ilman osallistumista hän ei voi vaikuttaa. Hän pitää tärkeänä sitä, että on itse mukana kertomassa näkemyksiään ja päättämässä asioista. Nuori N6 tuo esiin, että hänen mielipiteen ilmaisun ja osallisuuden esteenä on oma vanhempi. Perhesuhteissa olevat ongelmat voivat haastaa aitojen mielipiteiden esiin saamista. Sosiaalityöntekijällä on merkittävä rooli siinä, että antaa kaikille osapuolille tasapuolisesti tilaa ja mahdollisuuksia ilmaista mielipiteitään ja näkemyksiään.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimustehtäväni oli tutkia nuorten kokemusta osallisuudesta ja suostumuksesta avohuollon sijoituksessa. Minua kiinnosti kokemus niin avohuollon sijoituksesta päätettäessä kuin avohuollon sijoituksen aikana. Tutkimustuloksista voi päätellä, että tunnekokemuksella on iso merkitys osallisuudessa. Nuorista tuntuu ja nuoret itse kokevat olevansa osallisia ja tulevansa kuulluiksi. Tunnekokemukseen vaikutti nuorten kohdalla paljon ilmapiiri, joka ennen päätöstä avohuollon sijoituksesta pystyttiin luomaan sekä avohuollon sijoituksen aikana lastensuojeluyksikössä. Iso rooli ilmapiirin luomisessa on aikuisilla. Olipa kyse sitten avohuollon tukitoimena oleva tukihenkilö, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai lastensuojeluyksikön ohjaaja, niin se miten aikuinen kohtaa ja antaa tilaa nuoren mielipiteelle on osallisuuden kokemuksen syntymiselle merkittävää. Tulkintani mukaan aikuiselta ei vaadita paljon. Riittää, kun kuuntelee ja kuulee. Osoittaa olevansa kiinnostunut nuoresta. Nuoren ehdotuksiin ja ajatuksiin ei tarvitse suostua, mutta täytyy perustella ymmärrettävällä tavalla ja selkeästi miksi nuoren tahdon mukaan ei toimita.

Tutkimustuloksista päätellen lastensuojeluyksikön ohjaajien rooli on iso niin ilmapiirin luojina, tiedon antajina kuin kuuntelijoina. Tutkimustulosten perusteella nuoret luottivat ohjaajiin ja heidän koettiin olevan nuorten puolella ja tukena. Tutkimustulosten perusteella voi päätellä, että ohjaajat toimivat nuoren linkkinä sosiaalityöntekijöihin ja joissain tilanteissa myös vanhempiin. Pohdin, että todennäköisesti se johtuu siitä, että ohjaajat ovat nuorten arjessa tiiviisti mukana avohuollon sijoituksen aikana. Kaikki tavalliset arkiset asiat jaetaan ohjaajien kanssa. Muun muassa Kennan ja muut (2019, 209) toivat esiin osallisuutta lisäävän henkilökohtaiset tapaamiset ja suhteen luominen. Ohjaajien kanssa nuorten on mahdollista muodostaa suhde, jonka kautta syntyy luottamus.

Tutkimustulosten perusteella sosiaalityöntekijät jäävät nuorille kaukaisemmiksi. Sosiaalityöntekijää tavattiin harvemmin ja monen nuoren kohdalla tapaamiset ajoittuivat nuoren asiassa pidettävien neuvottelujen yhteyteen. Avohuollon sijoituksessa olevilla nuorilla on yleensä säännöllisesti neuvotteluita, joissa arvioidaan sijoituksen tavoitteiden toteutumista ja jatkamisen tarvetta. Jos jokaista neuvottelua ennen nuori tavataan, niin se on melko säännöllistä, mutta onko se riittävää? Tutkimustulosten perusteella osa nuorista koki sen riittävänä ja osa

taas ei ja toivoi tapaamisia lisää. Sosiaalityöntekijän on arvioitava sitä mikä on riittävää jokaisen nuoren kohdalla erikseen ja siinä pitää ottaa huomioon nuoren yksilölliset toiveet ja tarpeet. Lastensuojelun asiakasmäärät ovat viime vuosina kasvaneet (ks. THL 2020). Suurten asiakasmäärien vuoksi yksittäisten lasten, nuorten ja perheiden kohtaamiselle ole niin paljon aikaa kuin lastensuojelutyötä tekevät työntekijät tarvitsevat. Kiireestä kärsivät sekä sosiaalityöntekijät että asiakkaina olevat lapset, nuoret ja heidän perheensä, koska tiedetään, että lapsen ja hänen vanhempiansa kohtaaminen on ensimmäinen askel kohti toimivaa vuorovaikutusta.

Tutkimustulosten perusteella nuorilla oli se kokemus, että heiltä oli suostumus kysytty. Osa nuorista koki, että avohuollon sijoitus oli heidän oma ajatuksensa ja suostumuksessa ei ollut mitään epäselvää tai mutkikasta. Osa nuorista oli joutunut harkitsemaan vaihtoehtojen välillä. Vaikka vaihtoehtoista mikään ei ollut tuntunut mielekkäältä ja hyvältä, nuoret kokivat, että heillä oli ollut vapaus valita ja päättää itse. He kokivat, ettei heitä ollut pakotettu tai painostettu millään tavalla, vaikka oli puhuttu myös kiireellisen sijoituksen jatkamisesta ja huostaanotosta. He eivät kokeneet sitä Burnsien ja kumppaneiden (2016B) tarkoittamaksi pehmeäksi pakottamiseksi. Tutkimustulosten perusteella tulkitsemme, että nuoret ovat suostumustaan kuitenkin harkinneet ja perustaneet päätöksensä siihen tietoon, joka heillä on ollut saatavilla. Tutkimukseen osallistuneet nuoret kertoivat päätökseen avohuollon sijoituksesta yhtä lukuun ottamatta vaikuttaneen kokemus aiemmasta sijoituksesta. Heillä oli siis tietoa ennakolta. Nuori, jolla ei ollut aiempaa kokemusta, perusti päätöksensä siihen, että oli käynyt tutustumassa lastensuojeluyksikköön etukäteen. Tutkimustuloksista päätellen nuoren henkilökohtaisella tiedolla ja aiemmilla kokemuksilla on hyvin merkittävä rooli suostumuksen antamiselle. Nuorten kertoman perusteella merkityksellinen tieto oli tullut myös tukihenkilöltä ja ikätovereilta. Sosiaalityöntekijän rooli tiedon antajana jäi näiden nuorten kertomana ja kokemana pieneksi. Kuitenkin kaikki nuoret kertoivat sosiaalityöntekijän antaneen tietoja neuvottelussa lisää. Nuorten kertomasta voi päätellä heidän kaipaavan eniten tietoa arkisista jokapäiväiseen elämään liittyvistä asioista eikä niinkään sosiaalityöntekijöiden tärkeänä pitämistä oikeusvaikutuksista. Rädyn (2015, 18) mukaan nuoren on annettava myös erehtyä ja tehdä vääriä ratkaisuja, koska niiden kautta on mahdollisuus oppia ja ottaa vastuuta. Nuorta on kuitenkin autettava, kun hän harkitsee erilaisia vaihtoehtoja tilanteessaan. Aikuisen tehtävä on tukea siinä antamalla tietoa, jonka perusteella nuori voi tehdä ratkaisuja ja päätöksiä.

Nuoret kokivat, että olivat osallisia omissa asioissaan, siitäkin huolimatta, että nuorten kertoma ei ehkä täytä kaikkia kriteereitä osallisuudesta. Jonkun muun nuoren kohdalla kokemus ei välttämättä olisi sama. Haastatellessani nuoria havainnoin omaan kokemukseeni perustuen, että nuoret olivat kognitiivisesti ja sosiaalisesti taitavia. Heillä ei ollut oppimiskyvyssä ongelmia vaan koulupulmat, joita heillä oli tai oli ollut, liittyivät enemmän olosuhteisiin ja elämänvaiheeseen. Nuorilla oli myös kavereita ja se kertoo sosiaalisista taidoista. Näistä näkökulmista haastatteluun osallistuneet nuoret eivät välttämättä edusta isoa osaa lastensuojelun asiakkaina olevista nuorista. Tämän näkemyksen perustan täysin omaan työkokemukseeni. Pohtiessani aineiston perusteella osallisuutta ajattelen, että nämä taidot auttoivat nuoria osallisuudessa. Näillä nuorilla on kyky kertoa ajatuksistaan ja toiveistaan ja olla vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. Pohdin sitä, että toisen tyyppisillä nuorilla kokemus ei välttämättä ole sama. Kiinnostaisi myös vertailla sitä onko sillä merkitystä, että nämä nuoret olivat samassa lastensuojeluyksikössä. Olisiko kokemus erilainen jossain muussa yksikössä? Tämän tutkimuksen tulokset eivät ole siis yleistettävissä kaikkia nuoria koskevaksi, vaan tutkimuksessa on tuotu yksittäisten nuorten kokemuksia. Nuorten kokemusten perusteella on kuitenkin löydettävissä sellaisia keinoja ja menetelmiä, joiden avulla osallisuutta voidaan pyrkiä lisäämään.

Havaintoni tutkimusta tehdessäni oli, että nuoria oli helpompi saada innostumaan mukaan, kun pystyin itse kohtaamaan nuoren ja kertomaan tutkimuksesta. Ajattelen, että nuorten oli helppo osallistua, kun tiesivät, kuka tulee haastattelemaan ja mitä häneltä odotetaan. Tutkimusprosessin mielekkäin vaihe itselleni oli haastatteluiden tekeminen ja näiden nuorten kohtaaminen. Haastatteluihin osallistuneet nuoret tulivat vuorovaikutukseen hyvin eikä tullut haastattelijana, aikuisena tai työntekijänä sellaista tunnetta, että nuoret eivät olisi vastanneet kuten aidosti ajattelivat. Ainakin osa puhui hyvin avoimesti. Tunnelma haastatteluissa oli hyvä ja keskustelimme osan kanssa muitakin asioita kuin haastatteluun liittyviä. Haastatteluajat eivät olleet pitkiä, mutta nuoret tuottivat niissä paljon asioita. Litterointi vaiheessa haastattelu- nauhoja kuunnellessa kuuli vielä tarkemmin sen mitä nuoret oikeasti sanoivat. Mikä antoi sekä tämän tutkielman tekijänä että ammattilaisena paljon.

LÄHTEET

Aaltonen Sanna ja Heikkinen Alpo (2009) Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 165-176.

Bardy Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 17-46.

Burns, Kenneth, Tarja Pösö, and Marit Skivenes (2016A) Child Welfare Removals by the State: a Cross-Country Analysis of Decision-Making Systems. New York: Oxford University Press. Web. E-kirja

Burns Kenneth, Pösö Tarja & Skivenes Marit (2016B) Removals of children by the child welfare system – variations and differences across countries. In Burns Kenneth, Pösö Tarja & Skivenes Marit Child Welfare Removals by the State: A Cross-Country analysis of Decision-Making Systems. New York: Oxford University Press. Web. E-kirja

Cossar Jeanette, Brandon Marian & Jordan, Peter (2016) 'You've got to trust her and she's got to trust you': children's views on participation in the child protection system. Child & family social work, 21 (1), 103-112.

Enroos, Rosi, Korpinen Johanna, and Pösö Tarja (2021) "'Informed Consent' in Consensual Child Welfare: Some Reflections on Its Controversial Nature." European journal of social work ahead-of-print.ahead-of-print 1–12. Web. <https://www.tandfonline-com.lib-proxy.tuni.fi/doi/full/10.1080/13691457.2021.1901658>

Hallintolaki 434/2003 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>

Hart, Roger (1992) Children's Participation: From Tokenism to Citizenship, Florence: UNICEF. Online, <http://www.unicef-irc.org/publicaations/100>

Heino Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 53-88

Heinonen Hanna (2016) Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Törrönen Maritta, Hänninen Kaija, Jouttimäki Päivi, Lehto-Lundén Tiina, Salovaara Petra ja Veistilä Minna (toim.) Vastavuroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 243-260.

Hestbaek Anne-Dorthe, Höjer Ingrid, Pösö Tarja & Skivenes Marit (2019) Child welfare removal of infants: Exploring policies and principles for decision-making in Nordic countries. *Children and Youth Services Review*, Volume 108, January 2020, article 104572

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2016) Tutki ja kirjoita. Porvoo: Bookwell Oy. 21 painos.

Hotari Kaisa-Elina, Oranen Mikko ja Pösö Tarja (2009) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 117-132

Huhtanen, R. (2020). Suostumus huostaanottoon. *Lakimies*, 3–4, 300–323.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Forsberg, Hannele, Ritatala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Juva: WS Bookwell, 167 – 193.

Hämäläinen Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen Aini & Väänänen-Fomin Marja (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47-65.

Höykinpuro Milla, Sauramäki Sari ja Välimaa Mira (2018) Kuulumisia selvittelevä haastattelu. Teoksessa Hyvärinen Sauli ja Pösö Tarja (toim.) *Lasten haastattelu lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 115-130.

Inkinen Helena (2018) Epilogi – lasten ja nuorten kuuleminen heidän näkökulmastaan. Teoksessa Hyvärinen Sauli ja Pösö Tarja (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 181-183.

Kananoja Aulikki, Lähteinen Martti & Marjamäki Pirjo (toim.) (2011) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Kennan Danielle, Brady Bernadine and Forkan Cormac (2019) "Space, Voice, Audience and Influence: The Lundy Model of Participation (2007) in Child Welfare Practice." Practice (Birmingham, England) 31 (3), 205–218. Web.

Lagström Hanna, Pösö Tarja, Rutanen Niina & Vehkalahti Kaisa (toim.) (2010) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura

Laine Timo (2018) "Miten kokemusta voi tutkia? Fenomenologinen näkökulma." Teoksessa Aaltola Juhani ja Valli Raine toim. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja, osio 1 luku 2

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Lastensuojelulaki 417/2007 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun käsikirja (2021). Terveystieteiden tutkimuskeskus THL <https://thl.fi/fi/web/las-tensuojelun-kasikirja>

Leviner, Pernilla (2018) "Child Participation in the Swedish Child Protection System." The International journal of children's rights 26(1) 136–158. Web.

Lundy Laura (2007) "'Voice' Is Not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child." British Educational Research Journal 33(6) 927–942. Web.

Lundy, Laura (2007) "In Defence of Tokenism? Implementing Children's Right to Participate in Collective Decision-Making." *Childhood* (Copenhagen, Denmark) 25(3) 340–354. Web.

Maclean, Alasdair (2009) *Autonomy, Informed Consent and a Medical Law a relational challenge*. Cambridge University Press, Cambridge UK.

Munro, Eileen (2008) *Effective Child Protection*. London: Sage.

Muukkonen Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 133-143.

Nieminen, Liisa (2010) Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Lagström Hanna, Pösö Tarja, Rutanen Niina & Vehkalahti Kaisa (toim.) (2010) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 25-42.

Nikander, Pirjo & Zechner, Minna (2006) *Ikäetiikka. Elämäntulon ääripäät, haavoittuvuus ja eettiset kysymykset*. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (5), 515-526.

Nurmi Jari-Erik, Ahonen Timo, Lyytinen Heikki, Lyytinen Paula, Pulkkinen Lea, Ruoppila Isto (2014) *Ihmisen psykologinen kehitys*. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-Kustannus. E-kirja

Oranen Mikko (2008) *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7. Helsinki

Pajulammi, Henna (2014) *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Helsinki: Talentum. E-kirja

Pösö Tarja, Skivenes Marit & Hestbaek Anne-Dorthe (2014) *Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – time for a child centric approach?*, *European Journal of social Work*, 17:4, 475-490.

Pösö Tarja & Huhtanen Raija (2016) Removals of children in Finland. A mix of voluntary and involuntary decisions. In Burns Kenneth, Pösö Tarja and Skivenes Marit Child Welfare Removals by the State: A Cross-Country Analysis of Decision-Making Systems. New York: Oxford University Press. Web. E-kirja

Rytkönen Minna, Kaunisto Merita ja Pietilä Anna-Maija (2016) Nuorten osallisuuden toteutumisen tasot sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa. Tutkiva Hoitotyö, 14 (4), 31-38.

Skivenes Marit & Sorsdal Line Marie (2018) The Child's Best Interest principle Across Child Protection Jurisdictions. Teoksessa Falch-Eriksen Asgeir & Backe-Hansen Elisabet edit. Human Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy. Oslo: Oslo Metropolitan University, 59-84.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Suomen perustuslaki 731/1999 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Reamer, Frederic (1983) The concept of paternalism in social work. Social Service Review, 57(2), 254–271.

Reamer, Frederic (1987) Informed consent in social work. Social Work, 32(5), 425–429.

Räty Tapio (2015) Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Taskinen Sirpa (2010) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (2020) Lastensuojelu 2019. Tilastoraportti 28/2020 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (2021) Kysy ja kuuntele - sijoitettujen lasten hyvinvointi ja systemaattinen kuuleminen. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kysy-ja-kuuntele-sijoitettujen-lasten-hyvinvointi-ja-systemaattinen-kuuleminen>

Toivonen Virve ja Pollari Kirsi (2018) Lapsen haastattelu – osa lapsen oikeutta osallistua. Teoksessa Hyvärinen Sauli ja Pösö Tarja (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 73-89.

Tuomi Jouni ja Sarajärvi Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3/2019. Helsinki https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarviointin_ohje_2020.pdf viitattu 12.4.2021

Törrönen Maritta & Darren Sharpe (2016) Nuorten osallistuminen sosiaalityön tutkimukseen. Teoksessa Törrönen Maritta, Hänninen Kaija, Jouttimäki Päivi, Lehto-Lundén Tiina, Salovaara Petra ja Veistilä Minna (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 278-287.

YK:n lastenoikeuksien sopimus <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

LIITTEET

Liite 1: Esittelykirje ja suostumuslomake nuorille

Hei!

Olen Tellervo Tulisalo ja opiskelen Tampereen yliopistossa yhteiskuntatieteiden maisteriopintoja ja tarkoitukseni on valmistua sosiaalityöntekijäksi. Olen tekemässä pro gradu -tutkielmaa eli päättötyötä ja tarvitsen siihen sinun apuasi.

Tutkielmani aiheena on avohuollon sijoitus ja siihen liittyvä suostumus nuorten kokeamana. Haluaisin haastatella sinua siihen liittyen. Haastattelu-aika ja -paikka sovitaan, kun olet antanut suostumuksen haastatteluun. Haastattelu on mahdollista tehdä myös etänä Teams tai Zoom sovelluksen kautta. Haastattelutilanteessa ei ole muita mukana, ellet sitten ehdottomasti sitä halua. Tärkeintä minulle on kuulla sinun ajatuksiasi ja kokemuksiasi. Tutkimukseni tavoite on tuoda esille sekä hyvät että huonot kokemukset avohuollon sijoituksesta sekä siitä, miten siihen liittyvä suostumus pyydetään, annetaan ja varmistetaan. Nuorten kokemusten kautta voidaan mm. miettiä työtapoja ja menetelmiä siihen miten entistä paremmin otetaan nuoret huomioon lastensuojelun työskentelyssä.

Haastattelu nauhoitetaan, mutta nauhoituksen kuulen vain minä tutkijana. Haastattelunauhoitteet litteroin eli kirjoitan tekstiksi sana sanalta. Litteroidusta tekstistä jää kaikki tunnistetiedot pois, joten niistä ei ulkopuoliset tiedä kuka kysymykseen vastannut on.

Toivoisin, että voisit antaa minulle hetken aikaasi ja vastata muutamiin kysymyksiini. Haastattelu vie maksimissaan tunnin. Jos haluat tietää lisää tutkimuksesta vastaan mielelläni kysymyksiisi.

Terveisin

Tellervo Tulisalo

yhteystiedot

oma kuva

Haluan osallistua tutkimukseen

nimi: _____

puhelinnumero: _____

sähköpostiosoite: _____

Paikka ja päivämäärä: _____

Allekirjoitus: _____

Liite 2: esittelykirje ja suostumuslomake huoltajille

Hei!

Olen Tellervo Tulisalo ja opiskelen Tampereen yliopistossa yhteiskuntatieteiden maisteriopintoja ja tarkoitukseni on valmistua sosiaalityöntekijäksi. Olen tekemässä pro gradu -tutkielmaa eli päättötyötä ja siksi lähestyn sinua.

Tutkielmani aiheena on avohuollon sijoitus ja siihen liittyvä suostumus nuorten kokeamana. Tutkimustani varten haluan haastatella avohuollon sijoituksessa olevia 13 – 17-vuotiaita nuoria. Koska haastateltavat ovat alaikäisiä niin tärkeää on saada suostumus haastatteluun osallistumiseen myös huoltajilta. Haastattelu-aika ja -paikka sovi-taan, kun olen saanut suostumuksen haastatteluun. Haastattelu on mahdollista tehdä myös etänä Teams tai Zoom sovelluksen avulla. Haastattelutilanteessa ei ole muita mukana minun ja nuoren lisäksi, ellei nuori sitä ehdottomasti halua. Tärkeintä minulle on kuulla nuoren ajatuksia ja kokemuksia. Tutkimukseni tavoite on tuoda esille sekä hyvät että huonot kokemukset avohuollon sijoituksesta sekä siitä, miten siihen liittyvä suostumus pyydetään, annetaan ja varmistetaan. Nuorten kokemusten kautta voi-daan mm. miettiä työtapoja ja menetelmiä siihen miten entistä paremmin otetaan nuoret huomioon lastensuojelun työskentelyssä.

Haastattelu nauhoitetaan, mutta nauhoituksen kuulen vain minä tutkijana. Haastatte-lunauhoitteet minä itse litteroin eli kirjoitan tekstiksi sana sanalta. Litteroidusta teks-tistä jää tunnistetiedot pois, joten niistä ei ulkopuoliset tiedä ulkopuoliset kuka vas-taaja on. Haastattelu vie maksimissaan tunnin.

Jos haluat tietää lisää tutkimuksesta vastaan mielelläni kysymyksiisi.

Terveisin

Tellervo Tulisalo

oma kuva

NUORENI SAA OSALLISTUA TUTKIMUSHAASTATTELUUN

NUORENI EI SAA OSALLISTUA TUTKIMUSHAASTATTELUUN

Jos haluat, voit perustella tutkimushaastatteluun osallistumisen kieltämisen:

Nuoren nimi:

Vanhemman nimi:

Allekirjoitus:

Liite 3: Teemahaastattelun kysymykset

HAASTATTELURUNKO

SIJOITUKSEN TAUSTA TIEDOT

- haastateltavan ikä
- Onko/oliko tämä ensimmäinen kerta, kun olet/olit sijoitettuna yksikköön?
 - o Jos ei, niin milloin olet ollut aiemmin ja mikä oli sijoitusmuoto silloin?
 - o onko jotain eroa tämänhetkisessä sijoituksessa aiempaan verrattuna?
- Miten kauan olet ollut/olit nyt avohuollon sijoituksella yksikössä?
- Millaisesta tilanteesta avohuollon sijoitus aloitettiin?
- Kenen aloitteesta lähdettiin avohuollon sijoitukseen?

SUOSTUMUS JA TIEDON SAANTI

- Mitä sinulle tarkoittaa suostumus? Miten selittäisit sanan suostumus?
- Koetko että sinulta kysyttiin suostumus, kun avohuollon sijoitusta pohdittiin? Miksi koet niin?
- Mikä sai sinut suostumaan avohuollon sijoitukseen? Minkälaiset asiat vaikuttivat siihen, että sinä suostuit avohuollon sijoitukseen?
 - o Millä perusteilla teit päätöksen?
- Millaista tietoa sait avohuollon sijoituksesta ja kuka sitä sinulle antoi?
- Oliko saamasi tieto riittävää? Olitko tyytyväinen saamaasi tietoon?
 - o Millaista tietoa olisit halunnut lisää ja keneltä olisit sitä toivonut saavasi?
- Saitko omasta mielestäsi vaikuttaa tarpeeksi avohuollon sijoitukseen ja miksi koet niin? Oletko voinut vaikuttaa tarpeeksi avohuollon sijoitukseen? Perustele vastaustasi.

AVOHUOLLON SIJOITUSTA KOSKEVAT KOKEMUKSET JA TULEVAISUUS

- Miten olet kokenut tulleeesi kuulluksi avohuollon sijoituksen aikana? Mikä on tuonut sen kokemuksen? Koetko tulleeesi kuulluksi avohuollon sijoituksen aikana? Perustele vastaustasi.
- Oletko epäröinyt avohuollon sijoituksen aikana suostumustasi sijoitukseen?
 - o miksi olet epäröinyt

- koetko että sinua on silloin kuultu silloin? millä tavalla sinua kuultu?
Miksi sinua ei ole kuultu
- miten siihen, että olet epäröinyt suostumustasi, on reagoitu (yksikön ohjaajat, vanhemmat, sosiaalityöntekijä)
- Miten olet kokenut avohuollon sijoituksen?
 - Mitä hyvää ja
 - mitä huonoa siinä on ollut?
- Miten koet mahdollisuutesi vaikuttaa sijoituksen jatkumiseen? Millaiset asiat vaikuttavat sinun päätökseesi avohuollon sijoituksen jatkumisesta?

Haluatko tarkentaa jotain vastaustasi tai haluatko kertoa jotain muuta aiheeseen liittyv